

Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye

Changing Energy Geopolitics in the Eastern Mediterranean and Turkey

Muhammed Kürşad ÖZEKİN*

Öz

Doğu Akdeniz bölgesi, Orta Doğu ve Kafkaslara olan coğrafi yakınlığı sebebiyle 20. yüzyılın başlarından günümüze kadar bölgesel ve küresel ölçekli güç mücadelelerine ve enerji merkezli jeopolitik çekişmelere ev sahipliği yapmıştır. Özellikle 2000’li yılların başından bu yana hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi bölgenin jeopolitiğinde önemli değişikliklere neden olmuş ve başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleri adına güvenliği tehdit eden kırılğan bir zemin oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle ilgili çalışma hidrokarbon rezervlerinin keşfi ve paylaşımına yönelik bölgede ortaya çıkan yeni dinamikleri ve bu dinamiklerin neden olduğu çatışma ve iş birliği olanaklarını, Türkiye özelinde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, ilk olarak hidrokarbon rezervlerinin paylaşımı hususunda Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkelerin ve küresel güçlerin geliştirmiş oldukları tutum ve stratejiler ele alınarak mezkûr rezervlerin güvenlik açısından bölgede meydana getirdiği temel dinamikler analiz edilecektir. Sonrasında, Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğinde yaşanan gelişmelerin Türkiye özelinde ortaya çıkardığı fırsat ve tehditler değerlendirilecek ve Türkiye’nin önünde bulunan muhtemel senaryolar ve izlenmesi öngörülen başlıca politikalar tartışılacaktır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-8775-0936 e-posta: kursad_ozekin@hotmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted : 27.09.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 17.02.2020

Anahtar Kelimeler: Enerji, Jeopolitik, Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB).

Abstract

Due to its geographical proximity to the Middle East and the Caucasus, the Eastern Mediterranean region has been host to regional and global power struggles and energy-centred geopolitical strife since the beginning of the 20th century. The discovery of hydrocarbon reserves in the Eastern Mediterranean, especially since the early 2000s, has caused significant changes in the geopolitics of the region and has created a fragile ground that threatens security on behalf of the countries in the region, especially Turkey. From this point of view, the study aims to evaluate the new dynamics that emerged in the region with regards to the discovery and sharing of hydrocarbon reserves and the possibilities of conflict and cooperation caused by these dynamics in terms of Turkey. In line with this aim, firstly, the attitudes and strategies developed by the riparian countries in the Eastern Mediterranean and the global powers on the sharing of hydrocarbon reserves will be discussed, and the basic dynamics created in the region in terms of security will be analysed. Afterward, the opportunities and threats posed by the developments in the Eastern Mediterranean energy geopolitics in terms of Turkey will be evaluated, and the possible scenarios in front of Turkey and the main policies to be followed will be discussed.

Keywords: Energy, Geopolitics, Eastern Mediterranean, Cyprus, Exclusive Economic Zone.

Giriş

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunan Doğu Akdeniz bölgesi, tarih boyunca bölgesel ve küresel ölçekli güç mücadelelerine ve jeopolitik çekişmelere ev sahipliği yapmıştır. Doğu-Batı yönlü göç ve ticaret yolları üzerinde önemli bir geçiş güzergâhı olan Doğu Akdeniz bölgesi, özellikle Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte hidrokarbon kaynaklı güç mücadelelerinin önemli merkezlerinden biri haline dönüşmüştür. Zengin enerji rezervlerine sahip Orta Doğu ve

Kafkaslara olan coğrafi yakınlığı göz önüne alındığında bölge 20. yüzyılın başından bu yana hidrokarbon jeopolitiği açısından stratejik değere sahip olmuştur. Bölge, bilhassa Orta Doğu’daki petrol ve doğal gaz rezervlerinin Avrupa’ya taşınması konusunda önemli bir çıkış noktası olmuş ve enerji nakil koridoru olmasının yanı sıra Hazar bölgesinin hidrokarbon kaynaklarının Avrupa’ya nakli için de alternatif bir güzergâh vazifesi görmüştür. Son yıllarda ise Doğu Akdeniz’de ve özellikle Kıbrıs açıklarında varlığı tartışılan doğal gaz ve petrol rezervlerinin varlığının kanıtlanması ve Akdeniz’e komşu ülkelerle uluslararası aktörlerin yürüttüğü keşif ve sondaj faaliyetleri Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğinde yeni dengelerin ortaya çıkmasına mahal vermiştir.

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren bölgede zengin hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi, doğal olarak kaynakların ve deniz alanlarının paylaşımı hususunda bölge ve bölge dışı devletlerin de müdahil olduğu yoğun bir rekabet ortamını beraberinde getirmiştir. Bugün gelinen noktada, Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan yeni enerji jeopolitiği her ne kadar Akdeniz’e kıyı ülkeler için bazı ekonomik fırsatlar sunuyor olsa da bölgedeki mevcut gerilimin artmasıyla birlikte bir güvenlik sorunu haline dönüşmüştür. Bir anlamda Akdeniz’e kıyıdaş devletler arasında münhasır ekonomik bölgelerin tespiti ve Kıbrıs sorunu gibi konularda bir uzlaşma zemini oluşturabilecek olan enerji kaynaklarının kullanımı meselesi, beklenilenin tam aksine mevcut sorunların daha da derinleşmesiyle sonuçlanmıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Kıbrıs Adası’nın tek temsilcisi olarak kendini konumlandırması ve Avrupa Birliği’nin de desteği ile tek taraflı olarak ilan ettiği münhasır ekonomik bölgeyi 13 sektöre bölerek Amerikan, İtalyan ve Fransız petrol şirketleriyle anlaşmalar yapması Türkiye ve Ada’nın kuzeyi ile olan ilişkilerini daha da çetrefilleştirmiştir. Türkiye’nin bölgedeki çıkarlarını korumak adına, Birleşmiş Milletler nezdinde gerçekleştirmiş olduğu karşı hamleler ve bilhassa ilk sondaj gemisi Fatih’i Türk donanmasının nezaretinde Akdeniz’e çıkarıp kendi kıta sahanlığında kalan bölgelerde, arama faaliyetinde bulunması bölgede gerginliğin tırmanmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Doğu Akdeniz enerji denklemine başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Rusya olmak üzere bölge dışı aktörlerin dâhil olması ve Amerikan, Rus, İngiliz ve

Fransız donanmalarının bölgedeki askerî varlığı, Doğu Akdeniz enerji sorunsalına çok boyutlu ve küresel bir nitelik kazandırmıştır.

Gelinen bu noktada çok değişkenli bir mahiyet kazanan Doğu Akdeniz enerji denklemi, bölgenin jeopolitiğinde önemli değişikliklere neden olmuş ve başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleri adına güvenliği de tehdit eden kırılğan bir zenim oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle, ilgili çalışma son yıllarda Doğu Akdeniz’de meydana gelen gelişmeler ışığında hidrokarbon kaynaklarının bölge jeopolitiği üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi ve değişen enerji jeopolitiğinin bilhassa Türkiye açısından oluşturduğu tehdit ve fırsatları tartışmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın ilk bölümü, Doğu Akdeniz bölgesinin sahip olduğu tarihsel önemi ve 20. yüzyılın başından günümüze kadar geçirdiği jeopolitik değişimi ele alacaktır. Bu bölümde özellikle 2000’li yıllardan bu yana hidrokarbon rezervlerinin keşfi ve kullanımına yönelik bölgede ortaya çıkan yeni dengeler ve bu dengelerin meydana getirdiği çatışma ve iş birliği olanakları değerlendirilecektir. Yine bu bağlamda Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkelerin ve küresel güçlerin hidrokarbon rezervlerinin paylaşımı hususunda geliştirmiş oldukları tutum ve stratejiler ele alınıp güvenlik açısından bölgede meydana getirdiği temel dinamikler analiz edilecektir. Müteakip bölümde ise Doğu Akdeniz enerji sorunsalı daha çok Türkiye özelinde değerlendirilecek ve bölgede yaşanan gelişmelerin Türkiye açısından ortaya çıkardığı fırsat ve tehditler tespit edilecektir. Son olarak, bu bölümde yapılan tespitler ışığında yakın gelecekte Türkiye’nin önünde bulunması muhtemel senaryolar ve izlenmesi gereken başlıca politika önerileri tartışılacaktır.

1. Doğu Akdeniz’in Coğrafi Konumu ve Değişen Enerji Jeopolitiği

Literatürde yaygın olarak kabul gören görüşe göre, Doğu Akdeniz coğrafik olarak Tunus’un Bon Burnu ile Sicilya Adası’nın batıya uzanan Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusunda kalan bölgeyi ifade etmektedir. Bugün en geniş anlamıyla İtalya, Hırvatistan, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Kıbrıs, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrili alanı kapsayan Doğu Akdeniz bölgesi, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği

yapmış ve sahip olduğu coğrafi konum itibariyle pek çok gücün de hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur.¹ Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında kavşak konumda olan Doğu Akdeniz coğrafi konumu sebebiyle, tarih boyunca doğu-batı yönlü ticaret, ulaşım, göç ve enerji nakil yolları üzerinde merkezî bir konuma sahiptir. Levant olarak da adlandırılan Doğu Akdeniz bölgesinde, ticaretin en az dört bin yıllık bir geçmişi olduğu bilinmekle birlikte bölgenin tarihin her döneminde doğuyu batıya bağlayan bir köprü vazifesi gördüğü bilinmektedir.² Üç büyük kıta ve birçok medeniyetin kesişim noktasında bulunan bölge, İpek Yolu’nun en önemli liman kentlerine ev sahipliği yapmış ve yüzyıllar boyunca Doğu’nun zenginliğini Batı’ya taşımıştır. Ünlü Fransız tarihçi Fernand Braudel’in de belirtmiş olduğu gibi, bir hareket mekânı olarak Akdeniz, bir anlamda “birbirine bağlı deniz ve kara yolları demektir; el ele vermiş küçük, orta, büyük kentler ve yollar, bitip tükenmeyen yollar, kısacası bir gidiş geliş, bütün bir ulaşım sistemi” anlamına gelmektedir.³

Bu yönüyle ele alındığında içinde Adriyatik, İyonya Denizi, Ege, Levant havzası ve hatta Marmara gibi bağımsız bölümleri de bünyesinde bulunduran Doğu Akdeniz bölgesi, Süveyş kanalı, Boğazlar ve Marmaris-Rodos geçitleriyle tarih boyunca kıtalar arasında stratejik bir bağlantı noktası olmuştur. Tüm bu özellikleri hasebiyle de bölge, Birinci Dünya Savaşı’na kadar süren tarihsel dönemde, daha çok ticaret ve ulaşım merkezi olarak vazife görmüş ve başta İngiltere, Hollanda, Fransa, İspanya ve Portekiz olmak üzere birçok Avrupalı güç için hâkimiyet ve mücadele alanı olmuştur.⁴ Bilhassa 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın

¹ Aristotle Tziampiris, “The New Eastern Mediterranean as a Regional Subsystem”. Spyridon N. Litsas ve Aristotle Tziampiris, (ed.), *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, Springer, Cham, 2019, s. 7.

² Cyprian Broodbank, *The Making of the Middle Sea: A History of the Mediterranean from the Beginning to the Emergence of the Classical World*, Thames and Hudson, London, 2013, s. 475.

³ Fernand Braudel, *Akdeniz: Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*, (Çev. Necati Erkurt). Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 52.

⁴ Peregrine Horden ve Nicholas Purcell, *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History*. Blackwell, Malden, 2000, s. 43.

açılması ile Doğu Akdeniz bölgesinin dünya ticaretindeki önemi ve dünya devletleri nezdindeki jeostratejik değeri artmıştır. Söz konusu kanalın faaliyete girmesiyle o zamana dek Ümit Burnu'ndan yapılmakta olan deniz ticaretinde zaman ve maliyet açısından tasarruf sağlanmış ve Avrupa, Asya ve Afrika pazarları birbirine bağlanmıştır. Tarihsel olarak önemli ticaret güzergâhlarına sahip olan bölge bugün bile dünya deniz ticaretinin yaklaşık üçte birlik bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır.⁵

Tarih boyunca önemli bir ticaret ve ulaşım merkezi işlevi gören Doğu Akdeniz, 19. yüzyılın sonundan başlayarak hidrokarbon kaynaklı bir mücadeleye sahne olmuştur. Bilhassa içten yanmalı motorun icat edilmesiyle beraber petrolün alternatif bir enerji kaynağı olarak öneminin artması, Orta Doğu gibi petrol zengini coğrafyaların kontrol altında tutulmasını, Avrupalı büyük güçler açısından temel motivasyon haline getirmiştir.⁶ Bu noktada hem Orta Doğu'nun askerî açıdan kontrolünün sağlanması, hem de bölgeden elde edilecek petrolün emniyetli bir şekilde dünya pazarlarına ulaştırılması adına, Doğu Akdeniz giderek önem kazanan bir bölge olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'yla beraber Orta Doğu'nun hidrokarbon jeopolitiğinin içine dâhil edilmesine paralel olarak Doğu Akdeniz bölgesi de küresel jeopolitiğin önemli bir parçası haline dönüşmüştür.⁷ Dönemin stratejik mülâhazaları çerçevesince Doğu Akdeniz, Mezopotamya'dan çıkarılan petrolün Avrupa pazarlarına naklini sağlayan boru hatlarının bitiş noktasında yer almaktadır. Bu bağlamda bilhassa Kerkük ve Kuzey Irak havzasında üretilen petrol, boru hatlarıyla Trablus ve Hayfa gibi Akdeniz limanlarına taşınıp oradan da deniz yolu ile başta İngiltere, Fransa ve ABD olmak üzere Batı pazarlarına nakledilmiştir.⁸

⁵ Mustafa E. Olgun, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", Necdet Basa (ed), *Kıbrıs'ta Son Söz Söylenmedi*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2016, 37-54, s. 41.

⁶ Martin Gibson, *Britain's Quest for Oil: The First World War and the Peace Conferences*. Helion & Company Limited, Solihul, 2017.

⁷ Volkan Ediger, Balkan Devlen ve Deniz Bingöl McDonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", *Uluslararası İlişkiler*, 2012, 9 (33), 73-92, s. 77.

⁸ Gibson, a.g.y.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler de Doğu Akdeniz’in dünya jeopolitiğindeki artan önemini teyit eder nitelikte olmuştur. Stratejik değerinde olan petrol kaynaklarına yakınlığı sebebiyle Doğu Akdeniz, savaş boyunca Mihver devletlerinin ilgi alanında yer almıştır. Savaş sonrası dönemde ise bölge bilhassa yeniden yapılanma sürecinde olan Avrupa için ticaret ve enerji akışının devamlılığı adına hayati önem taşımıştır. Soğuk Savaş boyunca hüküm süren çift kutuplu dünya sisteminde ABD’nin 6. Filosuna, İngiliz hava üslerine ve Sovyetler Birliği’nin donanmasına ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz yoğunlaşan bir güç mücadelesine sahne olmuştur.⁹ Özellikle ABD ve İngiltere’nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki çıkarlarının korunması adına önem taşıyan Doğu Akdeniz, Soğuk Savaş boyunca NATO’nun güney kanadının savunulması açısından hayati bir rol üstlenmiştir. Bu noktada özetlemek gerekirse tarih boyunca ticaret ve ulaşım yollarının kontrolü çerçevesince şekillenen Doğu Akdeniz jeopolitiği 20. yüzyılın başlarından itibaren enerji kaynaklarının kontrolü ve sevkiyatı konusunda da eklenmesiyle daha da karmaşık bir görünüm almıştır.

Özellikle Orta Doğu ve Orta Asya gibi hidrokarbon açısından dünyanın en zengin rezervlerine sahip bölgelere olan coğrafi yakınlığı ve buralarda elde edilen petrol ve doğal gazın dünya piyasalarına sevkiyatı konusu Doğu Akdeniz’i dünya enerji güvenliği için kilit bir konuma getirmiştir. Bölge, hâlihazırda dünya üzerinde tespit edilmiş hidrokarbon rezervlerinin % 43-47’lik bölümünü ihtiva eden Orta Doğu ile petrol ve doğal gaz kaynakları açısından zengin Hazar Havzası’nı dünya pazarlarına açan önemli bir transit geçiş noktası olmuştur.¹⁰ Hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına nakli hususunda stratejik

⁹ Soğuk Savaş döneminde ABD özellikle Sovyet tehditine karşı nükleer füze taşıyabilen POLARİS denizaltılarını 6. Filo’nun himayesinde bölgede operasyonel hâle getirmiştir. SSCB’nin bölgedeki varlığı ise Kruşçev dönemiyle birlikte tedrici olarak artmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mesud Ünal, *Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz’de Küresel Hamleler- 1*. Beta Yayınevi, İstanbul, 2015.

¹⁰ Necdet Pamir, “Doğu Akdeniz: Kıbrıs ve Doğal Gaz”, *Bütün Dünya*, Sayı: 2017/3, 51-57, s. 51.

önemde olan Doğu Akdeniz faal, kapatılmış veya onarım halinde olan 14 petrol ve doğal gaz boru hattına ev sahipliği yapmaktadır.¹¹ Dolayısıyla çıkarılan rezervlerin dünya piyasalarına boru hatları ve deniz taşımacılığı ile bölge üzerinden aktarılıyor olması Doğu Akdeniz'e bir nevi enerji nakil merkezi olma özelliğini kazandırmıştır.¹²

Son dönemde, bölgede keşfi gerçekleşen geniş enerji yatakları, Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğinde yeni dengelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren Akdeniz'e komşu ülkelerle uluslararası petrol firmalarının bölgede gerçekleştirdikleri keşifler, Doğu Akdeniz'e enerji koridoru olmanın yanı sıra potansiyel bir enerji üretim merkezi olma niteliği de kazandırmıştır. Deniz tabanı altında hidrokarbon yataklarının bulunması, bölge ülkelerinin kendilerine ait kıta sahanlığı ve kendilerine münhasır ekonomik bölge ilan etmesiyle sonuçlanmış ve bu alanlarda yapılan arama ve sondaj faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bu noktada hidrokarbon rezervlerine ilişkin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirilen ilk kıyı ötesi arama faaliyetleri, esasında 1960'lı yılların sonuna ve 1970'li yılların başına tekabül etmektedir. Her ne kadar bu dönemde yapılan keşifler üretim açısından başarılı sonuçlar doğurmasa da, deniz tabanına ilişkin önemli bilgilerin elde edilmesini ve bölgenin jeolojik modelinin oluşturulmasını temin etmiştir.¹³ 1970'li yılların ortasından başlayarak 1980'lerin ikinci yarısına kadar devam eden dönemde yapılan ikinci dalga keşif çalışmaları ise birçok alanda hafif petrolün bulunması ve bilhassa Sina Yarımadası açıklarında, kıyı ötesi sondaj kuyularının açılmasıyla

¹¹ Tufan Erdoğan, "Büyük Ortadoğu Projesi Çerçevesinde Petrolün Yeniden Dağılımı", 2007, *EMO Enerji Dergisi*, Sayı.3, Eylül, 82-84, s.82.

¹² Avrupa'nın petrol ihtiyacının % 70'i bölgedeki boru hatları ve Süveyş Kanalı vasıtasıyla Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleşmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Muhittin Gözler, "Doğu Akdeniz'de Paylaşılmayan Kaynaklar", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-veenerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/17/7927/dogu-ak-denizdepaylasilamayan-kaynaklar> (Erişim Tarihi: 12.05.2018).

¹³ Simone Tagliapietra, "Energy: a Shaping Factor for Regional Stability in the Eastern Mediterranean?", 2017, Directorate General for External Policies Report No: PE578.044. European Parliament, Belgium, s. 7.

sonuçlanmış ancak yapılan keşifler ticari üretim için yeterli görülmemiştir. Özellikle 1990’lar ve 2000’lerde kıyı ötesi alanlarda yapılan keşif faaliyetleri, enerji jeopolitiği açısından bölgenin ekonomik haritasını değiştirir nitelikte olmuştur. İlk olarak 1999 ve 2000 yıllarında Gazze Şeridi’nin ve bir sahil kenti olan Aşkelon’un hemen açıklarında, mütevazı ölçekli beş yeni gaz sahası tespit edilmiştir. Bu bağlamda asıl dönüm noktası ise ABD’li enerji şirketi Noble Energy’nin İsrail enerji şirketleri Avner Oil, Derek Drilling ve Isramco ile birlikte 2009 yılında İsrail’in kıyı ötesinde yer alan Tamar 1 ve Dalit 1 bölgelerinde yaptığı keşifler olmuştur. Ancak bunu takip eden en büyük keşif 2010 ve 2011 yıllarında yine Noble Enerji’nin İsrail’in Leviathan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Aphrodite isimli bölgelerinde yaptığı gaz rezervleri tespitiyle gerçekleşmiştir.¹⁴

Dolayısıyla, bizatihi bölgede keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervleri Doğu Akdeniz’i enerji nakil koridoru olmanın ötesinde potansiyel bir enerji üretim merkezi haline dönüştürmüştür. Son dönemde tespit edilen doğal gaz ve petrol rezervleri bölgeye enerji bağlamında ekonomik değer kazandırmıştır. Nitekim ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayınlanan iki önemli rapora göre Kıbrıs, Suriye, Lübnan ve İsrail arasında kalan Levant Havzasında 1,7 milyon varil elde edilebilir petrol, 3,45 trilyon metreküp doğal gaz ve 3 milyar varil doğal gaz sıvıları (NGL) varlığı tahmin edilmektedir.¹⁵ Yine aynı şekilde Mısır’ın kuzeyindeki Nil Delta Havzası’nda ise yaklaşık olarak 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metreküp doğal gaz ve 6 milyar varil sıvı doğal gaz rezervi olduğu düşünülmektedir.¹⁶ Bugün

¹⁴ 2009 yılında yapılan keşifle Tamar 1 ve Dalit 1 sahalarında yaklaşık 255 milyar metreküp doğal gaz tespit edilmiştir. Bu miktar İsrail’in 20 yıllık gaz ihtiyacını karşılayacak büyüklüktedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayla Gürel, Fiona Mullen ve Harry Tzimitras, *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*, Prio Cyprus Centre, Oslo, 2013, s. 2.

¹⁵ USGS, *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean*, Fact Sheet 2010-3014, Mart 2010.

¹⁶ USGS, *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean*, Fact Sheet 2010-3027, Mart 2010.

gelenen noktada, Doğu Akdeniz’de son on yılda keşfedilen doğal gaz sahası için hesaplanabilen kullanılabilir toplam rezerv miktarı 3.23 trilyon metrekübe ulaşmış durumdadır (Tablo 1). Özellikle son zamanlarda gerçekleştirilen doğal gaz arama faaliyetleri bölgede önemli keşiflerle neticelenmiştir. İsrail’in münhasır ekonomik bölgesinde yer alan başta Leviathan ve Tamar sahaları 900 milyar metreküpü aşan doğal gaz rezervine ev sahipliği yapmaktadır. Bugün sadece İsrail’in Münhasır Ekonomik Bölgesi’nde (MEB) 1 trilyon metreküpten fazla kanıtlanmış doğal gaz rezervi keşfedilmiştir (Tablo 1). Aynı şekilde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) tek taraflı olarak vermiş olduğu arama izinleri dâhilinde Limasol Limanı’na yaklaşık 160 kilometre mesafede bulunan Afrodit sahasında 198 milyar metreküplük doğal gaz tespit edilmiştir. İtalyan şirketi Eni ise Mısır’ın MEB’inde bulunan Nil Delta Havzası’nda 2015 yılında 850 milyar metreküp rezerv miktarıyla Akdeniz’in en büyük doğal gaz yataklarını keşfetmiştir.¹⁷ Bunların yanı sıra, başta Lübnan olmak üzere Filistin, Ürdün ve Suriye’nin kıyı ötesi deniz alanlarında da önemli miktarda rezervin olduğu ve hâlen bölgede devam eden çalışmalar sonucunda olası yeni sahaların keşfi ile Doğu Akdeniz’in toplam rezerv miktarının artacağı tahmin edilmektedir.

¹⁷ Erdal Karagöl ve Büşra Zeynep Özdemir, *Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü*, SETA, Ankara, 2017, s. 14.

Tablo 1: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Rezerv Miktarları¹⁸

Ülkeler	Doğal Gaz Sahası	Keşif Tarihi	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)
İsrail	Noa	1999	28
	Mari-B	2000	42
	Dalit	2009	14.1
	Tamar	2009	283
	Leviathan	2010	623
	Dolphin	2011	2.2
	Shimshon	2012	8.4
	Tanin	2012	33.9
	Karish	2013	50.9
GKYR	Afrodit	2011	198
Filistin	Gaza Marine	2000	28.3
Mısır	Zohr	2015	850
Suriye	**	**	240
Lübnan	**	**	850
Ürdün	**	**	6
** Net bilgi bulunmamaktadır.			

Dolayısıyla yakın dönemde Doğu Akdeniz’de ve bilhassa da Kıbrıs Adası’nın çevresinde keşfedilen deniz dibi hidrokarbon rezervleri, bölgenin jeopolitik önemini artırmanın yanı sıra bölgeyi küresel ve bölgesel güç mücadelelerinin odak noktası haline getirmiştir. Bölgenin sahip olduğu rezervlerin çıkarılması ve dünya piyasalarına ihraç edilmesi başta Avrupa Birliği olmak üzere ABD, Rusya, İsrail, Türkiye, Yunanistan, Mısır ve GKRY’nin dikkatlerini Doğu Akdeniz üzerine yoğunlaştırmasıyla sonuçlanmış ve bölge enerji kaynaklarının kontrolü

¹⁸ Ebru Oğurlu, “Natural Gas in the Eastern Mediterranean: Means of Regional Integration or Disintegration?”, *Journal of Social Sciences*, 2017, 8(1), 35-49, s. 39.

bağlamında artan bir hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bölgenin stratejik değerini artırıcı nitelikte olan hidrokarbon rezervlerinin keşfi, mevcut sorunlara çözüm üretmek ve bölgesel bir iş birliğinin şekillenmesine zemin hazırlamanın ötesinde bölgedeki tansiyonun artmasına neden olmuştur. Hidrokarbon rezervlerinin keşfi bilhassa son 10-15 yılda bölgeye kıyıdaş ülkeler arasında kaynakların ve dolayısıyla deniz alanlarının paylaşımı mücadelesini beraberinde getirmiş ve bu mücadeleye bölge dışı aktörlerin de dâhil olmasıyla Doğu Akdeniz Malaka Boğazı, kutuplar, Doğu Afrika ve Kafkaslar misali “sıcak bölge” (*hot spot*) niteliği kazanmıştır.¹⁹ Esasen Doğu Akdeniz’de bugün yaşanan anlaşmazlıkların ve gerginliğin temelinde her ne kadar tarihî uyuşmazlıklar ve coğrafi koşullar yatıyor olsa da bölgedeki bazı devletlerin diğer kıyıdaş ülkelerin haklarını göz önünde bulundurmaksızın yaptıkları ikili münhasır ekonomik bölge antlaşmaları temel etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada özellikle GKRY, Yunanistan ve İsrail’in bölgedeki yetki alanlarının ve dolayısıyla enerji kaynaklarının paylaşımı hususunda benimsemiş oldukları tutum ve politikalar çok taraflı bir bölgesel iş birliği sürecini güçleştirmektedir.

Bugün Doğu Akdeniz’de yetki alanlarının ve enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin ihtilaflara sebep olan ilk adım GKRY’nin Avrupa Birliği’nin desteğini alması ve Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bölgedeki haklarını görmezden gelerek 21 Mart 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere tek taraflı münhasır ekonomik bölge ilan etmesi olmuştur. Yunanistan’ın içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan müttefik ülke olarak yakinen etkilenen GKRY, bölgedeki enerji kaynakları üzerinde yürüttüğü iş birlikleri ve çalışmalarla ekonomik kazanım elde etmenin yollarını aramaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Kıbrıs Rum kesimi ilan ettiği sözde münhasır ekonomik bölgeyi tek taraflı olarak 13 parsel bölerek İtalyan, Fransız ve Amerikan enerji devleri Eni, Total ve Exxon Mobil/Noble’e keşif ve sondaj ruhsatı

¹⁹ Mehmet Arda Mevlütoğlu, *Doğu Akdeniz’in Yeni Enerji Jeopolitiğinde Bölge Ülkeleri Deniz Güçlerinin Yeri ve Etkisi*, BİLGESAM, İstanbul, 2014, s. 12.

vermiştir.20 Adanın tek temsilcisi olarak kendisini konumlandıran GKRY 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan²¹ ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır.²² Yine buna paralel olarak, GKRY Yunanistan ile birlikte hem bölgedeki, hem de uluslararası alandaki aktörlerle eş güdümlü olarak enerji temelli bölgesel iş birlikleri oluşturmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda Yunanistan ve GKRY bölgede başta İsrail olmak üzere Mısır ve Ürdün’le ayrı ayrı üçlü iş birlikleri oluşturmuş ve bu bağlamda hem AB’nin, hem de ABD’nin desteğini almıştır. Ayrıca GKRY, Yunanistan, İsrail, İtalya Filistin ve Mısır, bölgede açık deniz alanlarındaki yeni enerji kaynaklarının keşfi ve mevcut kaynakların en uygun kullanımı hususunda koordinasyonu sağlamak adına Ocak 2019 tarihi itibarıyla Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nu kurmuş bulunmaktadır.

GKRY hâlihazırda 13 parsel böldeği sözde MEB’de, uluslararası enerji şirketlerine sekiz farklı araştırma ruhsatı vermiş durumdadır (Bkz. Şekil 1). Bu ruhsatlardan ilki 2008 yılında Afrodit olarak da adlandırılan 12. parsel için Amerikan enerji şirketi Noble Enegy’ye verilmiş ve firma 2013 yılında 3,6 ile 6 trilyon kübik kadem doğal gaz rezervi tespit etmiştir.²³ Bugün itibarıyla 12. parselde Noble Energy ile birlikte Hollanda-İngiltere ortaklı Shell ve İsrail menşeli Delek ve Avner şirketleri faaliyet göstermektedir. Yine 2013 yılında İtalyan ENI ile Güney Koreli KOGAS şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma 2., 3. ve 9. parseller için arama izni verilmiştir. Son olarak da 2017 yılı itibarıyla yapılan ruhsatlandırmada 8. parsel ENI’ye, 6. ve 11. parseller ENI ile

²⁰ Emete Gözügüzelli, *Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler*, ORSAM, Ankara, 2019, s. 5.

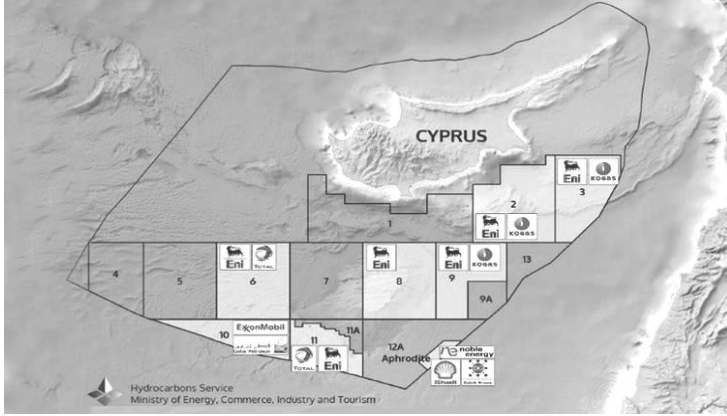
²¹ Türkiye’nin diplomatik girişimleri üzerine GKRY ile imzalanan MEB antlaşması Lübnan parlamentosunda bekletilerek onaylanması ertelenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Serdar Örnek ve Baransel Mızrak, “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs’ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları”, *Bilge Strateji*, 2016, 8(15), 13-32.

²² Işıl Ayar ve Mutlu Yılmaz, “Doğu Akdeniz Kıta Sahaneliği Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı”. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018*, Ankara, 2018, s. 602.

²³ Deloitte, *Oil and Gas in Cyprus: Where Potential Lies*, Deloitte Limited. Nicosia, 2018, s. 6.

Fransız Total ortaklığına, 10. parsel ExxonMobil ve Katar Petroleum'a ve 13. parsel ise Noble Energy'ye verilmiştir. Şubat 2018 tarihinde ENI & Total konsorsiyumu 6. parselde yaptığı aramalarda 4,8 ile 8,1 trilyon kübik kadem doğal gaz rezervi tespit etmiştir.²⁴ En son olarak ise ExxonMobil ve Katar Petroleum ortaklığı 2019 yılının Şubat ayında 10. parseldeki Glaucus-1 bölgesinde 5 ile 8 trilyon kübik kadem (142-127 milyar metreküp) değerinde doğal gaz rezervi olduğunu bildirmiştir.²⁵

Şekil 1: 2018 Yılı itibariyle GKRY'nin Araştırma Ruhsatı Verdiği Parseller²⁶

²⁴ Deloitte, a.g.y., s. 6.

²⁵ Kıbrıs açıklarında mevcut kanıtlanmış doğal gaz rezervleri Rusya (1,230 trilyon kübik kadem), İran (1,170 trilyon kübik kadem) ve Katar (880 trilyon kübik kadem) gibi rezerv zengini ülkelerle kıyaslandığında önemsiz görünse de adanın kaderini değiştirecek büyüklüktedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Simon Henderson, "Cyprus Gas Discovery Could Be an East Mediterranean Game-Changer", <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/cyprus-gas-discovery-could-be-an-east-mediterranean-game-changer> (Erişim Tarihi: 05.07.2019).

²⁶ Deloitte, a.g.y., s. 6.

Doğu Akdeniz’de GKRY ile eşgüdümlü hareket eden Yunanistan ise deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda Girit, Kaşot, Çoban, Rodos ve Meis adalarının sınırlarını baz alan ortay hat ile bölgedeki yetki alanını genişletmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla Yunanistan, hâlihazırda Mısır ve Libya ile diplomatik görüşmeler başlatmıştır; ancak bu teşebbüsü, Türkiye’nin itirazları sebebiyle şu an için sonuçlanmamıştır.²⁷ Bu noktada Yunanistan’ın bölgedeki asli amacı Anadolu’dan başlayarak Rodos ve Meis adaları arasından bir ortay hat çizerek bu adaların güneyinde kalan MEB alanlarını Mısır ve GKRY ile yapacağı antlaşmalarla sınırlandırmaktır. Böylece Yunanistan ve GKRY’nin eşgüdümlü politikası bir anlamda Türkiye’yi bölgeden dışlamaya ve sadece Antalya Körfezi ile sınırlandırılmış bir kıta sahanlığı ve MEB alanı içerisinde hapsedmeye matuftur. Bir diğer yandan, Yunanistan ile Türkiye arasında yıllardır Ege’de karasuları ve kıta sahanlığına ilişkin süren ihtilaf da göz önünde tutulduğunda Türkiye’nin Ege ve Doğu Akdeniz’deki varlığı adeta yok hükmüne indirilmeye çalışılmaktadır.²⁸

Doğu Akdeniz enerji denkleminin diğer bir önemli aktörü ise şüphesiz İsrail’dir. İsrail’in deniz yetki alanında yapılan ilk keşif Ocak 2009 tarihinde ABD menşeli Noble Energy ve İsraili ortakları Delek Drilling ve Avner Oil’in Hayfa Kenti’nin 50 mil açığında Tamar isimli gaz sahasının keşfiyle olmuştur. Noble Energy’nin Tamar sahasında yaptığı keşif sonucunda 283 milyar metre küp gaz rezervi tespit edilmiş ve mevcut kaynağın İsrail’in 20 yıllık gaz ihtiyacını karşılayacağı

²⁷ Cihat Yayıcı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”. *Bilge Strateji*, 2012, 4(6), 1-70.

²⁸ 12 Eylül 1980’de de Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi karışıklığı bir fırsat bilerek yine tek taraflı olarak karasularını 12 mile çıkardığını bildirmiş ve bunu yaparken de anakarayı değil, adaları baz almıştır. Ancak Türkiye Yunanistan’ın müteccaviz tutumunu savaş sebebi olarak değerlendireceğini ilan etmesi üzerine karar uygulanamamıştır. Şayet Ege’de karasuları 6 mil olarak belirlenirse Türkiye % 7,47, Yunanistan % 43,68, açık deniz ise % 48,85 oranında olurken, 12 mil durumunda Türkiye % 8,76, Yunanistan % 71,53, açık deniz % 19,71 olarak belirlenecektir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Soner Polat, *Mavi Vatan İçin Jeopolitik Rota*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2019, s. 169.

öngörülmüştür.²⁹ Bunu takip eden ikinci önemli keşif Tamar gaz sahasının batısında Leviathan isimli bir başka bölgede 623 milyar metreküp miktarında doğal gaz rezervinin bulunmasıyla gerçekleşmiştir. Bugüne kadar Noble Energy ve yerli ortakları İsrail'in denizel alanında, başta Tamar (2009) ve Leviathan (2010) olmak üzere Dalit (2009), Dolphin (2011), Noa 2 (2011), Tanin (2012), Pinnacles (2012) ve Karish (2013) gibi birçok doğal gaz sahası keşfedilmiştir (Bkz. Şekil 2). Bugün toplam 1 trilyon metreküpü bulan ispatlanmış doğal gaz rezervi ile İsrail, fosil yakıt ithalatçısı konumundan uzun vadede ihracat potansiyeline sahip bir doğal gaz üreticisi ülke pozisyonuna gelmiştir.³⁰ İsrail hâlihazırda Tamar sahasından doğal gaz çıkarmakta ve boru hattı ile kıyı yakınındaki tesisine taşımaktadır. Sadece Tamar sahasından elde edilen yıllık gaz üretimi 2016 tarihi itibarıyla 9,4 milyar metreküpe ulaşmış durumdadır ve İsrail elektrik üretiminin % 49,9'u doğal gazdan gelmektedir.³¹ Bunun yanı sıra İsrail Leviathan, Tanin ve Karish sahalarındaki doğal gazın boru hattı ile kıyıya taşınması ve bu noktada ihracat imkânlarının oluşturulması için ayrıca çalışmalar yürütmektedir.³²

²⁹ Peter E. Paraschos, "Offshore Energy in the Levant Basin: Leaders, Laggards, and Spoilers" *Mediterranean Quarterly*, 2013, 24(1), 38-56, s. 41.

³⁰ Özer Balkaş, *Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika*, TMMOB, Ankara, 2019, s. 3.

³¹ Balkaş, a.g.y., s. 4.

³² İsrail'in şu ana dek yapmış olduğu tüm keşifler ülkenin 200 yıllık gaz ihtiyacını karşılamamın yanı sıra ihraç imkânı da sunmaktadır Ayrıntılı bilgi için bakınız: Nazlı Üstün, *Doğu Akdeniz'de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2016, s. 4.

Şekil 2: İsrail’de keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Deniz Yetki Alanları³³

Deniz yetki alanları üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmek ve sahip olduğu enerji kaynaklarından ekonomik gelir elde etmek adına İsrail bilhassa Tamar ve Leviathan sahalarının keşfedilmesinin akabinde MEB koordinatlarını gösteren bir listeyi 12 Temmuz 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler’e (BM) ilemiştir. Her ne kadar İsrail, 17 Aralık 2010 tarihinde GKRY ile münhasır ekonomik bölge antlaşması imzalamış ise de bölgede diğer kıyıdaş devletlerle herhangi bir anlaşma imzalamış değildir. Bu bağlamda İsrail’in bilhassa Lübnan ve Filistin ile deniz alanlarının sınırlanması konusunda anlaşmazlıkları mevcuttur. Uzun yıllardır resmî olarak savaştan ülke konumunda olan İsrail ile Lübnan arasında diplomatik ilişki bulunmamakla beraber bu iki ülke arasında deniz alanlarını sınırlamaya ilişkin bir anlaşma da mevcut değildir. Lakin önceden de zikredildiği gibi Lübnan hükûmeti 2007 yılında GKRY ile karşılıklı olarak MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Her ne kadar bu anlaşma Lübnan parlamentosunda onaylanmasa da

³³ CyprusScene, “Consortium Declares Cyprus Gas Find Commercially Viable”, <https://cyprusscene.com/2015/06/10/consortium-declares-cyprus-gas-find-commercially-viable/> (Erişim Tarihi: 25.07.2019).

Lübnan hükûmeti 2010 yılında çıkardığı bir kanunla kendi deniz alanları dâhilinde petrol ve doğal gaz kaynaklarının araştırılmasını uygun görmüş ve deniz yetki alanlarını belirleyen haritayı BM'ye sunmuştur. Lübnan'ın BM'ye sunduğu harita ortay hat sınırlarını esas alarak GKRY ile yapılan MEB anlaşmasıyla benzer hatlara sahip olsa da güney sınırınının 17 kilometre genişletilmesi sebebiyle İsrail'in deniz yetki alanıyla çakışan ihtilafli bir bölge yaratmıştır (Bkz. Şekil 2).

Yine İsrail Levant Havzası'nda doğal gaz rezervlerine ilişkin bir başka uyuşmazlığı Filistin Yönetiminin egemenlik alanında olan Gazze Şeridi'nin deniz alanında yaşamaktadır. Filistin yönetimi 1999 yılında İsrail ile Mısır arasında sıkışmış olan Gazze Şeridi'nin kıyı ötesinde petrol ve doğal gaz araması yapılması için British Gas'a ruhsat vermiştir. 2000 yılında British Gas Gazze'nin 20 deniz mili açığında Gaza Marine sahasında iki farklı kuyuda, mali değeri 4 milyar doları bulan 28 milyar metreküplük gaz rezervi keşfettiğini duyurmuştur.³⁴ Bölgedeki gaz rezervlerinin varlığını bağımsız bir Filistin devleti için fırsat kabul eden Yaser Arafat idaresindeki Filistin yönetimi, 2002 yılında rezervlerin işletilmesi için Filistin Yatırım Fonu (% 30), Lübnan Consolidated Contarctors (% 10) ve British Gas (% 60) iş birliğinde bir ortak yatırım fonu oluşturmuştur.³⁵ Ancak rezervlerin kendi kontrolü dışında çıkarılmasına ve dolayısıyla Filistin yönetimine maddi kazanç sağlanmasına karşı çıkan İsrail müteaddit kez yapmış olduğu girişimlerle British Gas ile yapılan antlaşmayı geçersiz kılmak ve hem Hamas hükümetini, hem de Filistin yönetimini devre dışı bırakmak amacındadır.³⁶ Bu çerçevede Gazze sularındaki askerî varlığını artıran ve 2000'li yılların başından bu yana Gazze deniz sahasındaki yasa dışı ablukasını ağırlaştıran İsrail, Filistin Yönetiminin kendi rezervlerini

³⁴ Michel Chossudovsky, "War and Natural Gas: The Israeli Invasion and Gaza's Offshore Gas Fields". <https://www.globalresearch.ca/war-and-natural-gas-the-israeli-invasion-and-gaza-s-offshore-gas-fields/11680> (Erişim Tarihi: 25.08.2019).

³⁵ Ayla Gürel ve Laura LeCornu, *Turkey and Eastern Mediterranean Hydrocarbons*, Global Political Trends Center Publications, İstanbul, 2013, s. 7.

³⁶ Chossudovsky, a.g.y..

kullanmasına ve bölgede yeni rezervlerin keşfedilmesine engel olmaktadır.³⁷

Son olarak bölgede kilit konumunda olan bir diğer aktör ise Doğu Akdeniz’de en uzun sahil şeridinde sahip ikinci ülke olan Mısır’dır. Özellikle Ağustos 2015 tarihinde, İtalyan enerji devi ENI’nin Port Said kentinin 190 kilometre açığında, Zohr adı verilen bir alanda Doğu Akdeniz’in en büyük gaz rezervini bulduğunu açıklamasıyla Mısır’ın Doğu Akdeniz enerji denklemindeki yeri köklü bir şekilde değişmiştir (Bkz. Şekil 3).³⁸ Daha yakın zamana kadar ulusal ölçekli elektrik sıkıntuları ve güç kesintileri yaşayan Mısır, denizsel alanında gerçekleşen bir dizi yeni keşifle şimdilerde bölgesel enerji merkezi (*energy hub*) olmaya aday konumdadır. Zohr ismi verilen ve 100 kilometrekarelik alanı kapsayan süper dev doğal gaz sahasında yapılan keşiflere göre toplam 5,5 milyar varil petrol eş değeri ya da 850 milyar metreküp değerinde doğal gaz rezervi bulunmaktadır.³⁹ 2017 yılının Aralık ayında ilk gazın elde edildiği Zohr sahasında bugün günlük 2,9 milyar kübik kadem değerinde doğal gaz üretilmektedir.⁴⁰ Yine yakın zamanda Mısır’ın denizsel alanında doğal gaz rezervlerine ilişkin bir dizi yeni keşifin gerçekleşmesiyle Mısır, ithalatçı ülke konumundan ihracatçı ülke konumuna gelmiştir. Bilhassa 2019 yılında yapılan son keşifte Sina Yarımadası’na 50 kilometre uzaklıkta Mısır’ın Akdeniz açıklarındaki Nour sahasında (Şekil 3) yüklü miktarda gaz rezervinin

³⁷ Filistin’in enerji konusunda İsrail’e olan bağımlılığını devam ettirmek ve Filistin yönetiminin doğal gaz rezervlerinden nakdi kazanç elde etmesini engellemek isteyen İsrail, gazdan elde edilecek gelirin sadece mal ve hizmet olarak Filistinlilere verilmesini uygun görmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Susan Power, *Annexing Energy: Exploiting and Preventing the Development of Oil and Gas in the Occupied Palestinian Territory*, Al-Haq, Ramallah 2015.

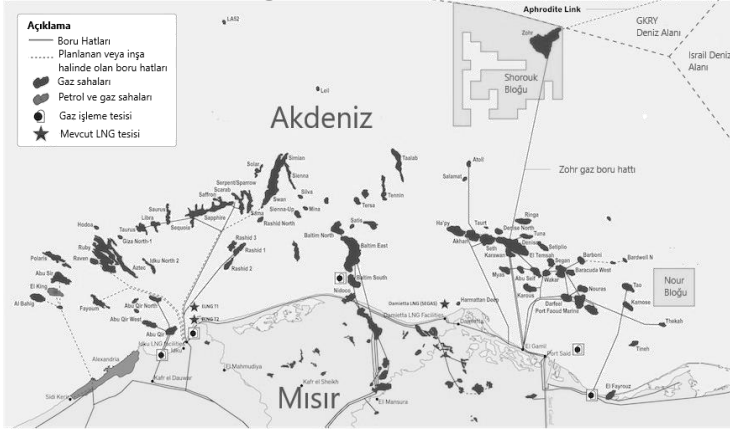
³⁸ İsmail Numan Telci, “Doğu Akdeniz’de Enerji Rekabetinin Geleceği”. <https://www.setav.org/dogu-akdenizde-enerji-rekabetinin-gelecegi/> (Erişim Tarihi: 05.06.2019).

³⁹ Balkaş, a.g.y., s.3.

⁴⁰ Arabianbusiness, “Eni’s Zohr Gas Field Could See Egypt End Imports by 2019”, <https://www.arabianbusiness.com/energy/389798-enis-zohr-gas-field-could-see-egypt-end-imports-by-2019> (Erişim Tarihi: 15.08.2019).

bulunduğu ve ilerleyen dönemlerde Mısır'ın gaz üretimi hususunda bölgede lider konuma yükseleceği ifade edilmektedir.⁴¹

Şekil 3: Mısır'ın Deniz Yetki Alanında Keşfedilen Doğal Gaz Rezervleri⁴²

Zohr sahasında üretime geçilmesi ve bölgede yeni rezervlerin keşfedilmesiyle beraber enerji merkezli yoğun bir diplomasi trafiği de kendini göstermeye başlamıştır. Mısır ilk MEB anlaşmasını GKRY ile 2003 yılında gerçekleştirmiştir. Her ne kadar Arap Baharı süresince yaşanan yönetim değişikliği sonrasında, GKRY ile ilan edilen sınırlara ilişkin itirazlar yükselmiş olsa da 2013 yılında gerçekleşen darbe sonrasında Abdel-Fattah al-Sisi'nin yönetime gelmesiyle GKRY, İsrail ve Mısır arasında kayda değer bir yakınlaşma gözlemlenmiştir.

⁴¹ Petroleum Economist, "Egypt's gas gold rush", <https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/egypts-gas-gold-rush> (Erişim Tarihi: 01.08.2019).

⁴² Egypt Energy, "BP buys 25% stake in Eni's Nour concession offshore Egypt". <https://energyegypt.net/bp-buys-25-stake-in-enis-nour-concession-offshore-egypt/> (Erişim Tarihi: 25.05.2019).

Ekonomik anlamda sıkıntılar yaşayan Mısır, ilk etapta Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile enerji boyutlu zirveler düzenlemiş ve uzun vadeli bir ittifakın temellerini atmıştır. Öte yandan enerji boyutlu kurulan ittifakı güvenlik bağlamında da güçlendirme hedefinde olan Mısır, bölgede askerî ve siyasi açıdan güçlü bir aktör olan İsrail ile yakınlaşmış ve Yunanistan, GKRY ve Mısır arasındaki enerji boyutlu iş birliği sürecine İsrail de dâhil olmuştur. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi'nin 2013 yılında görevden uzaklaştırılmasının ardından iktidara gelen Sisi yönetimi, İsrail ile kurduğu yakın ilişkiler sayesinde ABD ve AB nezdinde meşruiyet zemini oluşturmaya çalışmıştır. Nitekim Mısır'ın girişimiyle 14 Ocak 2019 tarihinde Kahire'de gerçekleştirilen Doğu Akdeniz Gaz Forumu zirvesine İsrail'in de davet edilmesi bir yönüyle bu çabanın bir parçasıdır.

Bu noktadan hareketle hidrokarbon rezervlerinin keşfi ile birlikte yeniden şekillenen Doğu Akdeniz jeopolitiği, küresel aktörlerin de müdahil olduğu enerji eksenli bir bölgesel güç ve egemenlik mücadelesini beraberinde getirmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz havzasında tespit edilen kaynakların boyut ve mali değerinin her geçen yıl önem kazanması kıyıdaş ülkeler arasında çok boyutlu bir iş birliği ve çatışma ortamını doğurmuş ve başta ABD, Rusya ve AB olmak üzere bölge dışı aktörlerin de dâhil olmasıyla zaman zaman bölgeyi de aşan bir güvenlik sorunu haline dönüşmüştür. Geline bu süreçte doğal gaz rezervlerinin keşfi, ticarileştirilmesi ve öncelikle AB olmak üzere uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır arasında dikkate değer bir yakınlaşmanın yaşandığı gözlemlenmektedir. Hâlihazırda bölgede, GKRY-Yunanistan-İsrail ve GKRY-Mısır-Yunanistan olmak üzere görünürde iki farklı ama aslında aynı amaca hizmet eden üçlü iş birliği mekanizmaları geliştirilmiştir.⁴³ Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır'ın ortak hedefi bölgede yer alan doğal gaz kaynaklarını iş birliği içerisinde işletmek ve Avrupa'ya uzanacak bir doğal gaz boru hattı ile ihraç edebilmektir. Avrupa'nın

⁴³ İsmail Şahin, *Doğu Akdeniz'de Enerji Çatışması ve İşbirliği*, ORSAM, Ankara 2019, s. 36.

Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve enerji temini konusunda kaynak çeşitliliğini sağlamak isteyen ABD ve AB bu noktada Doğu Akdeniz gazının Avrupa'ya pazarlanması fikrini desteklemektedir.⁴⁴

Ancak bu iş birliği sürecinin temelinde, uluslararası hukuk ihlallerinin olması, başta Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Lübnan olmak üzere bölgeye kıyıdaş diğer devletlerin hak ve menfaatlerinin gözetilmemesi ve son olarak da ABD ve Rusya gibi iki küresel aktörün bölge üzerindeki çatışan emelleri kapsayıcı bir bölgesel iş birliği ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bu yönüyle Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri, her ne kadar kıyıdaş devletlerin refahı için umut olsa da bölgedeki gerginliğin bir hayli artmasına neden olmuştur. Suriye'deki iç savaş ve siyasal istikrarsızlık, Mısır'daki politik gerilim, İsrail-Gazze çatışması, Kıbrıs meselesi ve deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunu enerji faktörünün de devreye girmesiyle daha da karmaşık bir hal almıştır. Buna paralel olarak bölge, özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından başlayarak giderek artan oranda ikili ve üçlü askerî işbirliklerine ve müşterek deniz eğitim ve tatbikat faaliyetlerine sahne olmaktadır.⁴⁵ Doğu Akdeniz'deki nüfuz alanlarını genişletmek isteyen bölge ve bölge dışı aktörler askerî alanda faaliyetlere ağırlık vermektedir.

Bu noktada, bölgede yaşanan enerji odaklı güç mücadelesi ve askerî hareketlilik bağlamında özellikle ABD ve Rusya olmak üzere iki büyük küresel gücün ön plana çıktığını ifade etmek gerekir. NATO'nun güney kanadının güvenliğini temin etmek ve Orta Doğu'daki bölgesel gelişmelere müdahale edebilmek adına önem arz eden Doğu Akdeniz Havzası, ABD için stratejik değerinde bir bölge olmuştur. Soğuk Savaş'tan bu yana bilhassa 6. Filo ile bölgedeki askerî varlığını devam ettiren ABD özellikle Suriye'de yaşanan gelişmeler ve Levant havzasında hidrokarbon rezervlerinin keşfinden sonra bölgede daha aktif rol oynamaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz'de Rus etkinliğini azaltmak,

⁴⁴ Emmanuel Karagiannis, "Shifting Eastern Mediterranean Alliances", *Middle East Quarterly*, 2016., 23(2), 1-11.

⁴⁵ Mevlütoğlu, a.g.y., s. 12.

Suriye'de yeniden mevzi kazanmak ve Rus gazına bağımlı Avrupa ülkelerine alternatif enerji güzergâhı temin etmek amacı taşıyan ABD bölgedeki askerî ve ekonomik varlığını artırmaktadır. İsrail ve Kıbrıs adası açıklarındaki doğal gaz rezervlerinin tespiti ve çıkarılmasında rol alan ABD menşeli Nobel Energy şirketinin Leviathan'da % 40, Tamar'da % 36, Afrodit'te ise % 70 hissedar olması şüphesiz ABD'nin bölgedeki kaynaklar üzerinde söz sahibi olma isteğinin bir parçasıdır.⁴⁶ Yine aynı şekilde İsrail-GKRY-Mısır ekseninde yapılan enerji yatırımlarını ve işbirliklerini destekleyen ABD, Doğu Akdeniz bölgesini uzun vadede Rusya'nın Kuzey Akım-2 projesine alternatif bir enerji tedarik merkezi haline dönüştürmeyi amaçlamaktadır.⁴⁷ Bu bağlamda ABD, AB'nin Rus doğal gazına bağımlılığını azaltmayı ve dolayısıyla Rusya'nın enerji kartını bir politik baskı aracı olarak kullanmasını önlemeyi hedeflemektedir.

Aslına bakılırsa, ABD açısından değerlendirildiğinde Doğu Akdeniz, hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı ve enerji nakil güzergâhlarının kontrolünün ötesinde, daha derin bir jeostratejik öneme sahiptir. ABD'nin küresel hâkimiyet stratejisi açısından Doğu Akdeniz, Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve hatta Asya Pasifik arasında kuvvet kaydırmak için kritik bir geçiş güzergâhı ve bilhassa Avrasya merkezli güç mücadelesinde kilit bir noktadır. Bu açıdan bakıldığında Doğu Akdeniz'e hâkim olmak, ABD'ye Orta Doğu coğrafyasına hızlı müdahale etme imkânı verdiği gibi Atlantik ittifakı için tehdit oluşturan Rusya'yı geniş Avrasya coğrafyasında sıkıştırma olanağı da sunmaktadır. Dolayısıyla hidrokarbon rezervlerinin paylaşımı ve enerji nakil güzergâhlarının kontörüyle beraber düşünüldüğünde geniş ölçekli bir küresel güç mücadelesinin parçası olarak ABD ve Atlantik İttifakı'nın Doğu Akdeniz'de artan askerî varlığı daha derin bir anlam ifade etmektedir. Nitekim bugün bölgede ABD'nin 10 savaş gemisi, 130 savaş uçağı ve yaklaşık dokuz bin askerî personeli bulunmaktadır.⁴⁸ Ayrıca

⁴⁶ Karagiannis, a.g.m., s. 3.

⁴⁷ Şahin, a.g.y., s. 36.

⁴⁸ Sputnik, "ABD Dışişleri: Doğu Akdeniz Bizim Açımızdan Stratejik Öneme Sahip". <https://tr.sputniknews.com/abd/201906081039275561-abd-disisleri-dogu-akdeniz->

bölgede ABD ile eşgüdümlü hareket eden Birleşik Krallık ve Fransa'nın da fizikî varlığını artırdığı ve başta GKRY olmak üzere bölgede askerî ittifak ilişkilerini derinleştirdiği gözlemlenmektedir. Hâlihazırda İngiltere'nin Kıbrıs adasında, statüsü Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluş Anlaşması ile belirlenen ve Limasol ve Lakarna'da konuşlanan iki adet (Ağrotur ve Dikelya) askerî üssü bulunmaktadır.⁴⁹ Bölgedeki gelişmelerle paralel olarak adadaki askerî varlığını kuvvetlendirmek isteyen İngiltere, üslerin modernizasyonu için son beş yılda 330 milyon sterlin tutarında masraf yapmış ve 2019 sonbaharına dek 121 adet F-35 tipi savaş uçağını Ağrotur Üssü'nde konuşlandıracağını açıklamıştır.⁵⁰ Aynı şekilde, Doğu Akdeniz'in değişen enerji jeopolitiğinde söz sahibi olmak isteyen Fransa, GKRY ile yakın diplomatik ilişkiler içinde olup 2018 yılında yapılan bir anlaşma ile savunma alanındaki iş birliğini derinleştirmiştir. 2010 yılından bu yana adanın güneybatısında bulunan Andreas Papandreu Hava Üssünü kullanan Fransa, 2018'de yürürlüğe giren anlaşma ile Larnaka-Limasol yolu üzerinde bulunan Evangelos Florakis Deniz Üssü'nün kullanım hakkını da elde etmiştir.⁵¹ Fransız-Rum ortak girişimiyle modernize edilmesi planlanan deniz üssünün Fransızların bölgeye getireceği Firkateyn ve uçak gemisinin yavaşmasına elverişli hale getirilmesi ve Fransız enerji şirketi Total'in bölgedeki faaliyetlerine hizmet etmesi düşünülmektedir.⁵²

bizim-acimizdan-stratejik-oneme-sahip/(Erişim Tarihi: 26.06.2019).

⁴⁹ Adada ismi zikredilen iki İngiliz üssünün haricinde Trodos Dağı üzerinde yerleşik ve İngiltere ve ABD'nin kullanımında olan dinleme ve istihbarat tesisi bulunmaktadır. Özellikle CIA, MI6 ve NSA (Amerikan Ulusal Güvenlik Kurumu) için hizmet vermekte olan tesis, Libya'nın batısından Orta Doğu'ya ve Kafkaslardan Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir bölgeden istihbarat ve bilgi toplayabilmektedir.

⁵⁰ Cyprusmail, "UK Spent Over £300m Maintaining Cyprus Bases Over Five Years". <https://cyprus-mail.com/old/2019/03/01/uk-spent-over-300m-maintaining-cyprus-bases-over-five-years/> (Erişim Tarihi: 25.07.2019).

⁵¹ Bülent Erandaç, "Doğu Akdeniz'deki Oyunların Deşifresi". <https://www.sde.org.tr/bulent-erandaç/genel/dogu-akdenizdeki-oyunlarin-desifresi-kose-yazisi-9695> (Erişim Tarihi: 17.07.2019).

⁵² Aydındık, "Fransız Donanması Kıbrıs'a Yerleşiyor". <https://www.aydinlik.com.tr/fransiz-donanmasi-kibris-a-yerlesiyor-dunya-mayis-2019-1> (Erişim Tarihi: 15.07.2019).

Şüphesiz Doğu Akdeniz’de göze çarpan etkinliğe ve önemli askerî varlığa sahip olan bir diğer ülke de Rusya’dır. Rusya’nın son yıllarda Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de nüfuz alanını genişletmek adına yapmış olduğu askerî manevralar ve bölgesel ittifaklar başta ABD ve AB olmak üzere uluslararası arenada ciddi rahatsızlık uyandırmaktadır. Doğu Akdeniz bulunduğu konum itibarıyla Rusya için hem askerî hem ekonomik çıkarlarının birleştiği bir noktada bulunmaktadır. Rusya’nın bölgedeki varlığı her ne kadar Suriye özelinde kritik bir önem taşısa da daha geniş ölçekte değerlendirildiğinde hem enerji boyutuyla hem de Rusya’nın Avrasya coğrafyası üzerindeki hâkimiyet mücadelesi açısından Doğu Akdeniz kilit bir konumdur. Bilhassa Suriye iç savaşında Şam rejimine yakın destek veren Rusya, Suriye ve dolayısıyla da Doğu Akdeniz’deki etkinlik alanını genişletmeyi ve bölgede kendisini çevrelemeye yönelik atılan adımları bertaraf etmeyi hedeflemektedir. Nitekim Suriye’deki iç karışıklığı fırsat bilen Moskova yönetimi bölgede hava, deniz ve kara kuvvetleriyle askerî yapılanma içerisine girmiştir. En önemli askerî varlığı Suriye’de olan Rusya’nın bölgede S-300 ve S-400 gibi gelişmiş hava savunma sistemleri, özel kuvvetlere bağlı taktik birimleri ile Tartus ve Lazkiye Limanlarında konuşlu donanma gücü mevcuttur.⁵³ Rusya, 1971 yılından bu yana Tartus Limanı’nı askerî üs olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte bölgede yaşanan gelişmelerle paralel olarak bilhassa 2006 yılından sonra Rusya’nın Tartus ve Lazkiye Limanlarına olan ilgisi artmıştır. 2009 yılında Şam yönetimiyle anlaşma imzalayan Rusya, Tartus Askerî Deniz Üssünü yeniden yapılandırmış ve yüksek tonajlı gemilerin yanaşmasına uygun bir şekilde modernize etmiştir.⁵⁴ Bölgede NATO ülkelerine alternatif bir güç oluşturmak isteyen Rusya ayrıca Tartus Askerî Üssü’nün 90

⁵³ Andrea Beccaro ve Anna Sophie Maass, *The Russian Web in the Mediterranean Region*. ISPI, Milano, 2017.

⁵⁴ Shirin Jaafari, “Russia’s naval base in Syria has decades of history”. <https://www.pri.org/stories/2015-10-06/russias-naval-base-syria-has-decades-history> (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

kilometre kuzeyinde bulunan Lazkiye Limanı'nda da deniz kuvveti bulundurmaktadır.⁵⁵

Son on yılda Doğu Akdeniz'deki deniz gücünü tedrici olarak tahkim eden Rusya, siyasi olduğu kadar enerji kaynakları bağlamında da bölge üzerindeki ekonomik çıkarlarını güvence altına almaya çalışmaktadır. Hidrokarbon rezervlerinin özellikle de gaz ihracatının Rus ekonomisindeki ağırlıklı payı göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın Doğu Akdeniz politikası Suriye meselesinin çok ötesinde enerji kaynaklarının paylaşım ve kullanımında yer alma isteğinin bir parçasıdır. Nitekim bütçe gelirlerinin % 40'dan fazlasını enerji kaynaklarından sağlayan ve tek başına AB'nin doğal gaz ihtiyacının % 41'ini karşılayan Rusya uzun vadede enerji gelirlerinin devamlılığını sağlamak ve Avrupa doğal gaz pazarındaki konumunu korumak adına bölge devletleriyle ikili ilişkiler geliştirip enerji projelerine dâhil olmaya çalışmaktadır.⁵⁶ Bölgede oluşan enerji denklemini kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışan Rusya, Suriye'deki varlığını sürdürürken bir yandan da Türkiye, Mısır ve İsrail gibi ülkelerle kurduğu ilişkiler üzerinden nüfuz oluşturmaya ve bölgedeki enerji kaynaklarından pay alma düşüncesiyle Rus petrol şirketleri vasıtasıyla enerji projelerinde yüklenici ve hissedar olmaya çalışmaktadır.⁵⁷

⁵⁵ Çağatay Özdemir, *Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi*, SETA, Ankara, 2018, s. 12.

⁵⁶ Mehmet Cem Demirci, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyeti Rusya ile ilişkilerini nasıl etkiler?". <https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-rusya-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris> (Erişim Tarihi: 25.05.2019).

⁵⁷ Hâlihazırda Rus Lukoil şirketi, Mısır'ın Zohr sahasında % 30'luk hisse payına sahiptir. Yine aynı şekilde, Rusya'nın LNG üretim lideri Novatek Energy, Lübnan'da İtalyan ENI ve Fransız Total firmalarıyla birlikte oluşturduğu konsorsiyumla rezerv arama çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca Suriye'de Banyas'tan Tartus'a kadar olan kıyı kesiminde doğal gaz ve petrol arama ve sondaj hakkı 25 yıllığına Rus enerji firmalarına verilmiş durumdadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Demirci, a.g.y..

2. Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye Açısından Ortaya Çıkan Fırsat ve Tehditler

Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğinde esaslı bir değişiklik getiren hidrokarbon rezervlerinin keşfi, hem bölgeye, kıyıdaş ülkeler hem de bölge dışı aktörler adına şüphesiz bir dizi ekonomik ve siyasal fırsatlar sunmaktadır. Doğal gaz rezervlerinin varlığı bilhassa enerji hususunda dışa bağımlı olan ve son zamanlarda ekonomik sıkıntı yaşayan bölge ülkelerinin iktisadi kalkınmalarında önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki keşfi gerçekleşen rezervlerinin işletilmesi sadece kıyıdaş ülkelerin iç taleplerinin karşılanması ve dolayısıyla enerji konusunda dışa bağımlılıklarının ortadan kaldırılması anlamına gelmeyip enerji ihracatçısı konumuna yükselmesi muhtemel ülkelere uzun vadede geniş çaplı refah ve ekonomik kalkınma getirmesi beklenmektedir. Hâlihazırda birçok sahada arama çalışmalarının da devam ettiği ve yeni sahaların keşfi ile toplam rezerv miktarının daha da artacağı düşünüldüğünde kıyıdaş ülkeler adına Doğu Akdeniz havzasının barındırdığı ekonomik fırsatlar her geçen gün daha da önem kazanmaktadır.

Dolayısıyla hidrokarbon rezervlerinin keşfine yönelik Doğu Akdeniz'de son dönemde yaşanan bu gelişmeler, bölgede en uzun kıyı şeridine sahip olan ülke olarak Türkiye açısından da bir dizi fırsat ve tehdidi beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce Doğu Akdeniz'de hem Türkiye'nin, hem de Kıbrıs Türklerinin menfaatlerini korumak ve bölgede oluşan enerji denkleminde etkin şekilde rol almak Türkiye'nin enerji politikası ve uzun dönemli ekonomik çıkarları açısından elzem durumdadır. Nitekim enerji konusunda % 72 oranında dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye için bilhassa petrol ve doğal gaz tedarikinde kaynak çeşitliliğini sağlamak ve enerji bağımlılığını mümkün olduğunca en aza indirmek öncelikli politika tercihidir.⁵⁸ Özellikle Türkiye'nin büyüyen ekonomik yapısı ve artan gelir düzeyi göz önünde bulundurulduğunda enerji arz güvenliğinin temin edilmesi ve kendi Münhasır Ekonomik

⁵⁸ Şahin, a.g.y.. s. 8.

Bölgesi'nde (MEB) yeni enerji kaynaklarının keşfi gerekli bir hal almıştır. Her ne kadar Doğu Akdeniz'de kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin miktarı 3-4 trilyon metreküp arasında olsa da bu miktar bile Türkiye'nin yaklaşık 572 yıllık, Avrupa'nın ise 30 yıllık doğal gaz ihtiyacını karşılayabilecek seviyededir.⁵⁹ Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de süregiden yeni keşifler ve bölgenin sahip olduğu yüksek enerji potansiyeli göz önünde alındığında bölgede etkin varlık göstermesi Türkiye için uzun vadede önemli ekonomik fırsatlar doğuracaktır.⁶⁰

Bunun yanı sıra, Doğu Akdeniz'de var olan doğal gaz kaynaklarının Avrupa pazarına nakli husussu da Türkiye'ye önemli rol üstlenebilecek konumdadır. Coğrafi konumu itibariyle Türkiye ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin dörtte üçüne ev sahipliği yapan üretici bölgeler ile Avrupa'daki enerji ithalatçısı ülkeler arasında bulunmaktadır.⁶¹ TANAP, Türk Akımı, Enerji Borsası, FSRU (*Floating Storage Regasification Unit*) ve doğal gaz depolama tesisleri ile Türkiye kendisine biçilen enerji koridoru rolünden sıyrılarak enerji ticaret merkezi olmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla coğrafi konumunun sağladığı avantajları ve sahip olduğu potansiyeli kullanması durumunda Türkiye, Doğu Akdeniz gazının transferi konusunda da söz sahibi ülkelerden biri haline gelebilir. Bölgede yürüteceği başarılı enerji diplomasisi ile Türkiye mevcut konumundan istifade edip ve Avrupa'nın enerji arz güvenliğine katkı sağlayabilir. TANAP, TAP ve

⁵⁹ Yayıncı, a.g.m.. s. 11.

⁶⁰ Kanıtlanmış doğal gaz rezerv miktarı 3-4 trilyon metreküp olan Doğu Akdeniz bölgesi her ne kadar birçok devletin ve uluslararası şirketin dikkatini çekse de dünyanın diğer bölgeleriyle kıyaslandığında şu an için sınırlı rezerve sahiptir. Hâlihazırda dünyada keşfedilen toplam doğal gaz rezervi 186,6 trilyon metreküptür. Dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine ev sahipliği yapan İran'ın tek başına 33,5 trilyon metreküp rezervi bulunmaktayken Rusya 32,3 trilyon metreküp rezerve sahiptir. Dolayısıyla şu an için Doğu Akdeniz'in sahip olduğu rezerv miktarı ancak İran'ın doğal gaz rezervlerinin % 10'a tekabül etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Erdal Tanas Karagöl, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu ne anlam ifade ediyor?", <https://www.yenisafak.com/yazarlar/erdaltanaskaragol/dogu-akdeniz-gaz-forumu-ne-anlam-ifade-ediyor-2049109> (Erişim Tarihi: 04.08.2019).

⁶¹ Şahin, a.g.y.. s. 8.

Türk Akımı projeleriyle doğu ve kuzeyden gelen doğal gazı Avrupa'ya transfer etmeye hazırlanan Türkiye buna bir de Doğu Akdeniz gazını ekleyerek bölgesinde önemli bir enerji ticaret merkezi olabilir.⁶²

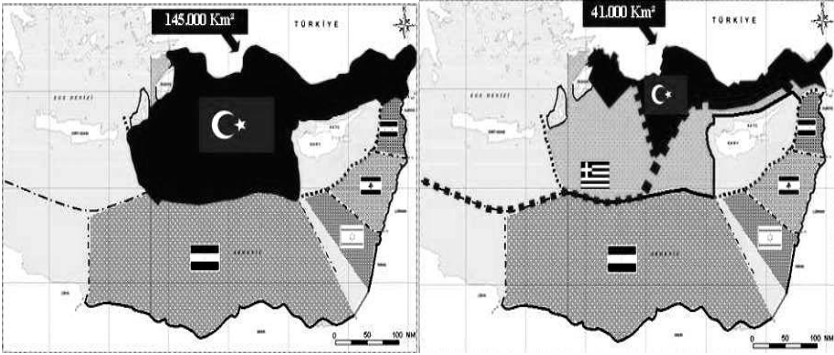
Son olarak KKTC'nin çıkarları ve Türkiye'nin güvenliği bağlamında Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulabilmesi artık hidrokarbon kaynaklarının yönetimi ve enerji nakil güzergâhlarının belirlenmesi meselesinden bağımsız düşünülemeyecek bir hal almıştır. Bir anlamda hidrokarbon rezervlerinin keşfi, Kıbrıs meselesinin karmaşık ve çok boyutlu bir mahiyet kazanmasına sebep olmuştur. Bugün gelinen noktada, adadaki Türk varlığının korunması ve keşfi gerçekleştirilen doğal gaz rezervlerinin ortak kullanımının temin edilmesi hem KKTC, hem de Türkiye açısından stratejik değerlerde fırsatlar sunmaktadır. Her şeyden önce, Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından Kıbrıs adası hayati öneme haizdir. Jeostrateji açısından değerlendirildiğinde, İskenderun Körfezi'ne doğru uzanan bir uçak gemisine benzetilen Kıbrıs adası Türkiye'nin güney sahillerinin güvenliğinin teminatı olmanın yanı sıra Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de meydana gelebilecek olası krizlere müdahale etme imkânı sunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ada çevresinde tespit edilen hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve işletilmesine yönelik ortak bir çözüme gidilmesi; hem Kıbrıs'ta kalıcı bir siyasal çözümün kapısını aralayacak, hem de Kıbrıs Türklerinin ve dolayısıyla da Türkiye'nin çıkarlarını güvence altına alacaktır.

Enerji güvenliğinin temini ve refah düzeyinin artması hususunda bir dizi fırsatlar sunan ve Kıbrıs sorunu bağlamında önemli bir uzlaşma zemini oluşturabilecek olan hidrokarbon rezervlerinin keşfi, tam aksi yönde bölgedeki sorunların derinleşmesi ve bilhassa da Türkiye adına yeni tehdit ve mücadele alanlarının doğmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle son 10 yılda bölgede tedrici olarak şekillenen Türkiye karşıtı koalisyon, Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini Doğu Akdeniz enerji denkleminin dışında bırakıp yalnızlaştırmayı hedeflemektedir. Bugün

⁶² Karagöl ve Özdemir, a.g.y.,

gelenen noktada Türkiye, Doğu Akdeniz’de adeta bir cenderenin içine sıkıştırılmak istenmektedir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, bölgede özellikle son yıllarda öne çıkan risk ve tehditlerin temelinde, Yunanistan ve GKRY ile olan deniz yetki alanları uyuşmazlığı ve Kıbrıs Sorunu yatmaktadır. Yunanistan’ın Ege’de ve Rum yönetiminin de Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuka aykırı şekilde deniz alanlarını belirlemeye çalışılması Türkiye ve KKTC’nin meşru haklarının gasp edilmesi neticesini doğurmaktadır. Nitekim Akdeniz ve Ege’de Lozan dengesini bozucu adımlar atan Yunanistan, Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarının sınırlarından oluşturulan ortay hat ile deniz yetki alanlarını belirlemeyi amaçlayarak Türkiye’yi Ege ve Akdeniz’den dışlamak istemektedir.⁶³ Kıbrıs Rum Yönetimi ile birlikte hareket eden Yunanistan; hakkaniyet, orantısallık ve coğrafyanın üstünlüğü ilkelerine aykırı olarak belirlediği ortay hat ile Türkiye’yi adeta Antalya Körfezi’ne sıkıştırmak, orada hapsetmek istemektedir (Bkz, Şekil 4).

Şekil 4: Türkiye’nin Muhtemel MEB’i ve Yunanistan-GKRY İkilisinin Türkiye İçin Öngördüğü MEB⁶⁴

⁶³ Gözügüzelli, a.g.y..

⁶⁴ Yayıcı, a.g.m., s. 25.

Hâlbuki deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin Yunanistan’ın dikkate aldığı Meis Adası’nın hukuki statüsü tartışmalı olmakla beraber, ortay hattın belirlenmesinde esas alınan adalar Türkiye ve Yunanistan anakaraları arasındaki ortay hattın “ters tarafında” yer alması sebebiyle uluslararası hukuk açısından kıyı oluşturamaz ve kıta sahanlığına sahip olamaz.⁶⁵ Ayrıca ister eşit uzaklık, ister başka bir sınırlandırma metodunu seçilsin MEB ve kıta sahanlığının belirlenmesinde coğrafyanın üstünlüğü prensibinin de dikkate alınması gerekmektedir. Coğrafyanın üstünlüğü prensibi gereği iki ülke arasında sınırlandırmaya konu olan deniz alanındaki anakara coğrafyasının esas alınması gerekir ve bu noktada en önemli coğrafi unsur ana kara kıyılarının uzunluğudur.⁶⁶ Yine benzer şekilde dikkate alınması gereken bir başka husus da “kapatmama” prensibidir. Bilhassa kıta sahanlığının belirlenmesinde sınırlandırma çizgilerinin her ülkenin kıyılarına yakın alanları bırakması ve kıyıların önünü kapatmaması gerekmektedir.⁶⁷ Ancak, yukarıda zikredilen deniz hukuku normlarına aykırı hareket eden Yunanistan ve GKRY, uluslararası aktörleri kendi amaçları doğrultusunda yönlendirerek Türkiye’nin asgari 104.000 kilometrekare olması tahmin edilen deniz yetki alanını 41.000 kilometrekare ile sınırlandırmak istemektedir (Bkz, Şekil 4).

Konu Kıbrıs bağlamında değerlendirildiğinde, bölgede hidrokarbon kaynaklarının keşfi maalesef gerilimin daha da tırmanmasına ve adadaki

⁶⁵ Bu husus Uluslararası Adalet Divanı’nın Romanya-Ukrayna deniz yetki alanları uyuşmazlığına ilişkin 3 Şubat 2009 tarihli kararında ortaya konulmuştur. Yine aynı şekilde Uluslararası Hakem Mahkemesi’nin İngiltere ile Fransa arasındaki Kanal kıta sahanlığı uyuşmazlığında benzer bir hükme varılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yaycı, a.g.m. ve Ergüven, N. Sarp, “Karadeniz’de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, 63(2), s. 309-328.

⁶⁶ İlgili husus Libya-Malta, par. 46; Maine Körfezi par. 88; Eritre-Yemen Davası par. 103 gibi deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin ortaya konulan yargı kararlarında açıkça belirtilmiştir. Bu noktada yargı kararları gereği tarafların kıyılarının başlama çizgisi olarak kabul edilmesi ve kıtaların denize hâkimiyetinin esas alınması gerekmektedir.

⁶⁷ Yaycı, a.g.m..

çözüksüzlük sürecine yeni bir boyut eklenmesine neden olmuştur. Adanın yönetiminde, tek taraflı olarak karar alma ve anlaşma yapma yetkisi olmamasına rağmen Rum yönetimi, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin hak ve hukukunu yok sayarak sözde MEB'ini ilan etmiş ve Mısır, Lübnan ve İsrail ile sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır. İlan ettiği sözde münhasır ekonomik bölgelerin varlığını uluslararası kamuoyunda kabullendirmek isteyen Rum Yönetimi, Amerikan, Fransız ve İtalyan menşeli uluslararası şirketlere gaz arama ihaleleri vererek, Türkiye'yi uluslararası kamuoyu ile karşı karşıya getirecek bir oyun kurgulamıştır. GKRY'nin bu tutumu apaçık Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin haklarını gasp etmeye matuftur. Her şeyden önce GKRY adanın tamamını temsil eden bir devlet olmadığı için adayı çevreleyen deniz alanlarında MEB tespit etme ve ihale etme hakkına sahip değildir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda iki toplumun da iştirak ettiği göz önünde tutulursa hem Kıbrıs Adası'nın sahip olduğu zenginlikler, hem de deniz alanlarındaki canlı ve cansız kaynaklar üzerinde Kıbrıs Türklerinin Rum kesimi ile eşit haklara sahip olduğunu ifade etmek gerekir.⁶⁸ Nitekim Kıbrıs Adası çevresindeki kaynakların iş birliği ve uzlaşılı ortamı içerisinde çözümlenebilmesi için çaba gösteren Türkiye, Kıbrıs Türklerinin en az Rumlar kadar eşit haklara sahip olduğunu ve adayı çevreleyen deniz alanlarındaki zenginliklerden müşterek bir şekilde yararlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁹ Ancak, Ankara ve Lefkoşa'dan yapılan tüm çağrılara rağmen mevcut tutumunu değiştirmeyen GKRY, her ne kadar Türk tarafına hak edilen payın verileceğini ifade etse de temsilde adaletin olmadığı bir siyasal yapıda,

⁶⁸ Soyalp Tamçelik ve Emre Kurt, "Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs", Hasret Çomak, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 3)* Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, 2014, s. 882-993.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı No: 43, 11 Şubat 2018, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Faaliyetleri Hk. ve No: 400, 29 Aralık 2017, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Faaliyetleri Hk. "http://www.mfa.gov.tr/no_-43_-gkrynin-dogu-akdenizdeki-hidrokarbon-faaliyetleri-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi 08.06.2019).

hakça bir paylaşımın tahakkuk etmesi zor görünmektedir.⁷⁰

Ayrıca GKRY, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin kara parçalarına uygulanan hükümlerini dikkate almaksızın oluşturduğu MEB ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını gasp etmektedir. Yarı kapalı bir coğrafya olan Doğu Akdeniz dikkate alındığında karşılıklı kıyıların uzunluğu 400 deniz milinden azdır ve MEB belirlenirken prensip gereği sahildar devletler arasında ilk önce karşılıklı mutabakat sağlanması gerekmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesince bir ada devleti olan Kıbrıs'ın kıta sahanlığı yoktur ve sadece uzlaşma ile münhasır ekonomik bölge ilan edebilir.⁷¹ Ancak uluslararası hukuktan doğan mevcut gerçeklere rağmen GKRY yaptığı ikili anlaşmalar ile Türkiye'nin ve KKTC'nin bölgedeki haklarını yok sayarak fiili durum yaratmaya çalışmaktadır. GKRY'nin bu tutumu karşısında ise Türkiye kendi kıta sahanlığının ve KKTC'nin hak ve menfaatlerinin ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan anlaşmalara ve verilen doğal gaz arama ihalelerine karşı çıkmaktadır.⁷² Bu kapsamda Türkiye uzun süre Doğu Akdeniz'de MEB ilanı yoluna gitmemiştir. Lakin 2019 yılı Kasım ayında Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkil Mutabakat Muhtırası ile Türkiye Doğu Akdeniz enerji denkleminde önemli bir kazanım elde etmiştir. Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarının batıdaki sınırlarının bir bölümünün belirlenleyen bu anlaşma bir anlamda bölgede Türkiye ve KKTC'nin çıkarlarını destekler mahiyette olmuştur. Zira GKRY'nin bölgede sondaj çalışmalarına başlamasının ardından Türkiye, 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile "Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması" imzalamıştır. Deniz yetki alanlarının

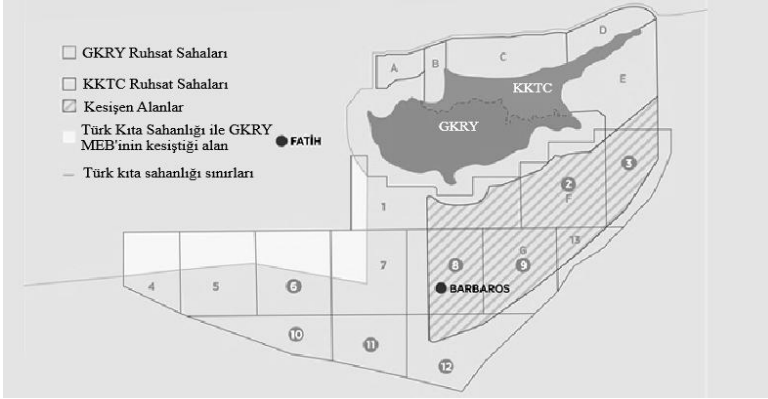
⁷⁰ Şahin, a.g.y., s. 41.

⁷¹ Libya ve Malta arasında deniz yetki alanlarına ilişkin Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu karar bu durumu destekler mahiyettedir. Divan ilgili uyuşmazlıkta Libya lehine hüküm vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Victor Prescott and Clive Schofield, *The Maritime Political Boundaries of the World*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2005, s. 389-390.

⁷² Gözügüzelli, a.g.y.

belirlenmesine ilişkin Libya ile yapılan mutabakat, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile imzaladığı anlaşmadan sonra bu konuda yaptığı ikinci önemli hamle olmuştur. Başta BM olmak üzere ilgili uluslararası kuruluşlar ve devletler nezdinde girişimlerde bulunan Türkiye, 32 derece 16'18" D boylamı ile 33 derece 40'K enlemi arasında kalan alanın kendine ait olduğunu müteaddit kere ifade etmiş ve hem kendi karasularında, hem de KKTC'ye ait deniz alanlarında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) arama ruhsatları verilmiştir.⁷³ Dolayısıyla Şekil 5'te de görülebileceği üzere GKRY'nin 13 parsel bölüp ve uluslararası şirketlere lisans verdiği alanlar, hem Türkiye'nin kıta sahanlığı (1, 4, 5, 6 ve 7) hem de KKTC'nin TPAO'ya verdiği ruhsat alanlarıyla (1, 2, 3, 8, 9 ve 13) çakışmaktadır.

Şekil 5: Kıbrıs'ta Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Sorunları⁷⁴

⁷³ İlhan Sağsen, "Yeni bir kriz ve mücadele alanı: Doğu Akdeniz". <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yeni-bir-kriz-ve-mucadele-alani-dogu-akdeniz/1484415> (Erişim Tarihi: 24.06.2019).

⁷⁴ Voice of the Island, "Doğu Akdeniz'de Enerji Denklemi- Analiz", <https://www.voiceoftheisland.com/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-analiz/159201/> (Erişim Tarihi: 28.06.2019).

Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını savunmak hususunda kararlı olan Türkiye, deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlığın diplomatik yol ve yöntemlerle, hak ve hakkaniyet çerçevesince çözümlenmesini müteaddit kere dile getirirse de Rum kesimi attığı gayri meşru adımlar ile Kıbrıs Türkleri’nin ve Türkiye’nin bölgedeki haklarını gasp etmeye devam etmektedir. Ne yazık ki, Türkiye’nin, kendi kıta sahanlığını ve KKTC’nin hak ve menfaatlerini koruma adına şu ana dek yapmış olduğu diplomatik girişimlerden fiili anlamda sonuç elde edilebildiğini söyleyebilmek zor görünmektedir. Nitekim Kıbrıs çevresindeki hidrokarbon rezervlerinin paylaşımı ve kullanımı meselesini bir oldu-bittiye getirmek isteyen Yunanistan ve GKRY tüm itirazlara rağmen tek yanlı parselleştirme girişimlerine devam etmekte ve bu alanları yabancı şirketlere ihale ederek yapmış oldukları hukuksuzluklara meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadırlar. Yunanistan ve GKRY’nin takınmış olduğu bu tutum hem Akdeniz’e kıyıdaş diğer ülkeler, hem de ABD ve AB gibi bölge dışı güçlerce destek görmektedir. Bugün gelinen noktada, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri’nin bölgede yalnızlaştırıldığı ve kasıtlı olarak Doğu Akdeniz enerji denkleminin dışında bırakıldıkları gözlemlenmektedir. Bilhassa Türkiye’nin, İsrail ve Mısır ile bozulan ilişkilerini fırsat bilen Yunanistan-GKRY ikilisi, bölgedeki dengeleri kendi lehlerine çevirmeye çalışmaktadır. Bu noktada özellikle 2010 yılından itibaren GKRY, Yunanistan ve İsrail, enerji ve güvenlik konularında ortak strateji yürütmeye başlamıştır.⁷⁵ Yine 2013 yılında Mısır’da Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi’nin askerî darbeyle görevden uzaklaştırılmasının ardından bozulan Türkiye-Mısır ilişkileri sonrası, GKRY-Mısır-İsrail arasında önemli bir yakınlaşmanın yaşandığı gözlemlenmektedir.⁷⁶ Nitekim Yunanistan-GKRY-Mısır-İsrail ekseninde şekillenen bu yakınlaşma 2019 yılı başında Türkiye karşıtı bir bölgesel iş birliği mekanizması olarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

⁷⁵ Gürel ve Le Cornu, a.g.y.

⁷⁶ Telci, a.g.y.

Doğu Akdeniz’de enerji alanında iş birliği sağlamak ve bölgesel doğal gaz piyasası oluşturmak amacıyla kurulan Gaz Forumunun temel motivasyonunun esasında bölgedeki en önemli aktörlerden biri olan Türkiye’yi ve dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunu oluşturan enerji denkleminin dışında bırakmak olduğu söylenebilir.⁷⁷ Nitekim 2019 yılının temmuz ayında ikinci kez Kahire’de toplanan forumda, kıyıdaş ülkeler olarak İsrail, İtalya, Yunanistan, Mısır, GKRY, Filistin yönetiminin yanı sıra, ABD Enerji Bakanı Rick Perry, AB Komisyonu Enerji Genel Müdürü Dominique Rostori, Fransa ve Dünya Bankası’ndan temsilciler yer alırken Türkiye ve KKTC’den herhangi bir yetkilinin davet edilmemesi bunun en büyük emaresidir. İleri vadede uluslararası bir örgütlenme seviyesine yükseltilmesi düşünülen ve birden fazla paydaşın ve uluslararası aktörün yer aldığı Akdeniz Gaz Forumu esasında Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki hareket alanını kısıtlamaya yönelik önemli bir girişim olmuştur.

Bu süreçte kendisini dışlamaya yönelik tüm çabalara rağmen Türkiye, Doğu Akdeniz’de haklarını korumak adına hem kendi kıta sahanlığında, hem de KKTC’nin Türkiye Petrolleri’ne verdiği ruhsat alanlarında arama ve sondaj faaliyetlerine devam etmektedir. Diplomatik teşebbüslerin başarısız olması sebebiyle tavrını artık eylem sahasında koymak zorunda olan Türkiye, Barbaros Hayrettin ve Oruç Reis sismik araştırma gemileri ile Yavuz ve Fatih sondaj gemileri ile bölgede arama çalışmaları yürütmektedir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de, 2019 yılının başından bu yana hızlandırdığı sondaj çalışmaları, yalnız Yunanistan ve GKRY ile olan ilişkileri değil, Avrupa Birliği ve ABD ile olan ilişkilerin de gerilmesine sebep olmuş ve Türkiye’yi Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarından mahrum etmeye yönelik bir dizi karşı hamleyle sonuçlanmıştır. GKRY lehine açık tavır sergileyen Avrupa Birliği, Türkiye’nin bölgedeki doğal gaz arama faaliyetlerini Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenlik haklarını ihlal ettiği iddiasıyla “yasa dışı”

⁷⁷ Erdal Tanas Karagöl, “Doğu Akdeniz Gaz Forumu ne anlam ifade ediyor?”. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/erdaltanaskaragol/dogu-akdeniz-gaz-forumu-ne-anlam-ifade-ediyor-2049109> (Erişim Tarihi: 04.08.2019).

olarak nitelendirmiştir.⁷⁸ Kıbrıs’ın Avrupa Birliği üyesi olduğunu vurgulayan AB yetkilileri, Doğu Akdeniz’deki doğal gaz sondaj çalışmaları sebebiyle Türkiye’ye karşı bir dizi yaptırım kararı almıştır. AB Dışişleri Bakanları düzeyinde alınan bu kararlar Türkiye ile üst düzey temaslara bir süreliğine ara verilmesi, Hava Taşımacılık Anlaşması müzakerelerinin askıya alınması, AB’nin Türkiye’ye sağladığı katılım öncesi fonlarında kesintiye gidilmesi ve Avrupa Yatırım Bankası’nın Türkiye’deki kredi faaliyetlerinin gözden geçirilmesi gibi bir dizi cezai önlemi içermektedir.⁷⁹ Almış olduğu yaptırım kararlarıyla Ankara üzerinde baskı oluşturmak isteyen AB, Doğu Akdeniz’de yaşanan uyuşmazlıkları uluslararası arenaya taşıyarak Türkiye’nin bölgede yürütmekte olduğu arama ve sondaj faaliyetlerine son vermeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği’ne nazaran daha itidalli bir dil kullanan ABD dışişleri yetkilileri, her ne kadar enerji kaynaklarına ilişkin paylaşımın iki toplum ve komşu ülkeler arasında gerçekleşecek bir diyalog süreciyle yürütülmesi gerektiğini ifade etse de, Doğu Akdeniz’de İsrail-Yunanistan-Kıbrıs ittifakını destekler mahiyette adımlar atmaktadır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki sondaj faaliyetlerinden rahatsızlık duyduğunu defaten ifade eden ABD, senatosundan geçen Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı yasa tasarısıyla Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail’in bölgede kuracağı enerji ve savunma ortaklığına açıktan destek vermektedir. ABD Senatosu Dışişleri Komitesi tarafından kabul edilen yasa tasarısıyla Doğu Akdeniz’de Enerji Merkezi kurulması, GKRY’ne yönelik silah satışı ile ilgili kısıtlamaların kaldırılması, Yunanistan’a üç milyon dolar tutarında doğrudan askerî yardım yapılması ve 2020-2022 yılları arasındaki mali dönemde, Yunanistan ve Kıbrıs’a yönelik Uluslararası Askerî Eğitim yardımı yapılması kararı verilmiştir.⁸⁰

⁷⁸ BBC, “Doğu Akdeniz - AB’den Türkiye’ye Yaptırım Kararı: Üst Düzey Temaslar ve Hava Taşımacılık Anlaşması Müzakereleri Askıya Alınacak”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48998919> (Erişim Tarihi: 20.07.2019).

⁷⁹ BBC, a.g.y.

⁸⁰ AB Haber, “ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi 2019 Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve

Dolayısıyla AB ve ABD'nin GKRY-Yunanistan-İsrail ittifakı lehine almış oldukları bu açık tutum, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yalnızlaşması ve bölgede oluşan yeni enerji denkleminin dışında kalması tehlikesini beraberinde getirmiştir. Türkiye'yi bölgede çevrelemeye yönelik atılan mevcut adımlar, enerji kaynaklarının paylaşımı ve kullanımının ötesinde kaynakların transferi hususunda da Türkiye'yi oyunun dışında bırakmaya matuftur. Nitekim kaynakların uluslararası piyasalara nakli konusunda, bölge ülkeleri ve uzmanların ortaya koyduğu birden fazla senaryo⁸¹ olmasına rağmen AB ve ABD'nin özellikle Doğu Akdeniz Boru Hattı projesini hayata geçirmek hususunda göstermiş olduğu ısrarlı tutum düşündürücüdür. Halihazırda hem maliyet, hem de güvenlik açısından en optimal seçeneğin İsrail-Kıbrıs-Türkiye rotası üzerinden gazın Avrupa'ya nakil edilmesi uzmanların üzerinde mutabık kaldığı genel bir görüştür. Buna rağmen daha çok siyasi motivasyonlarla hareket eden Yunanistan-GKRY-İsrail üçlüsü, AB ve ABD'nin desteğini de alarak Doğu Akdeniz Boru Hattı projesinin gerçekleştirilmesi noktasında kararlı görünmektedir. EastMed olarak adlandırılan ve 2025 yılında tamamlanması öngörülen proje ile Doğu Akdeniz gazının İsrail, GKRY, Yunanistan ve İtalya arasında kurulacak iki bin kilometrelik bir boru hattı ile Avrupa pazarına ulaştırılması hedeflenmektedir.⁸² Maliyet bakımından 15 milyar doları

Enerji İşbirliği Yasa Tasarısını Onayladı". <https://www.abhaber.com/abd-senato-dis-iliskiler-komitesi-2019-dogu-akdenizde-guvenlik-ve-enerji-isbirligi-yasa-tasarisini-onayladi/> (Erişim Tarihi: 15.07.2019).

⁸¹ Doğu Akdeniz'de keşfi gerçekleşen doğal gaz rezervlerinin nakli konusunda şu an için muhtemel beş senaryo bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve üzerinde en çok çalışma yapılanı AB destekli Doğu Akdeniz Boru Hattı projesidir. Bu projeye Avrupa'ya gaz akışının İsrail-GKRY-Yunanistan güzergâhı üzerinden yapılması planlanmaktadır. İkinci olarak İsrail-Türkiye arasında inşa edilmesi düşünülen bir boru hattıyla gazın Türkiye üzerinden Avrupa piyasalarına nakli düşünülmektedir. Üçüncü bir alternatif ise İsrail'den Mısır'a gaz transferini öngören İsrail-Mısır güzergâhtır. Dördüncü olarak GKRY-Mısır arasında bir gaz transfer hattının oluşturulmasıdır. Son olarak ise enterkonekte elektrik iletim hattı ile Doğu Akdeniz gazının kullanılması düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Karagöl ve Özdemir, a.g.y., s. 45.

⁸² Karagöl ve Özdemir, a.g.y.. s. 47.

bulması düşünülen projenin bölge ülkeleri tarafından üstlenilmesi her ne kadar zor görünse de proje, AB Komisyonu’nun Müşterek Menfaat Projeleri (*Projects of Common Interest, PCI*) kapsamında destek görmektedir.⁸³ Ayrıca Ağustos 2019 tarihinde Atina’da gerçekleştirilen enerji bakanları zirvesinde enerji kaynaklarından sorumlu ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Francis Fannon, Yunanistan-GKRY-İsrail üçlüsünün güçlü ortağı olarak East-Med projesine destek verdiklerini açıkça ifade etmiştir. Dolayısıyla bölgesel barışı ve ekonomik maliyetleri göz ardı ederek oluşturulan East-Med projesinin kabul görmesi bölgede Türkiye’nin devre dışı bırakıldığı bir enerji ticaret rotasının da ortaya çıkmasıyla sonuçlanacaktır.

Bölgede yaşanan tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde Türkiye ve KKTC’nin uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru haklarının bir oldu-bittiyle gasp edilmek istendiği gayet açıktır. Bugün gelinen noktada Türkiye ve KKTC sadece enerji kaynaklarının paylaşımı hususunda değil kaynakların uluslararası piyasalara sevkiyatı konusunda da oyunun dışında bırakılmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Tüm bu gelişmelerin farkında olarak Türkiye’nin enerji kaynaklarının paylaşımı ve yönetimi hususunda bölgesel barış ve iş birliği temelinde yapmış olduğu girişimlerin şuan için tam anlamıyla olumlu neticeler doğurduğunu söyleyebilmek zor görünmektedir. Nitekim bölgede GKRY-Yunanistan-İsrail ekseninde oluşan bir geniş koalisyonun Türkiye’nin ve KKTC Türklerinin meşru hak ve çıkarlarına rağmen hareket ettiği ve Türkiye’nin deniz yetki alanlarına ilişkin ortaya koyduğu kararlılığı görmezden geldiği aşikârdır. Bu noktada Türkiye’nin bilhassa son yıllarda bölgede gerçekleştirdiği arama ve sondaj faaliyetleri ve

⁸³ Şu an için East-Med projesinin ön çalışmaları kapsamında Avrupa Birliği 34,5 milyon Euro katkı sağlamaktadır. AB yetkilileri enerji çeşitliliği açısından çok önemli olarak gördükleri East-Med projesinin gerçekleştirilmesi hususunda AB’nin ilerleyen süreçte de mali yardımda bulunacağını ifade ediyorlar. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Milliyet, “Yunanistan-İsrail-Güney Kıbrıs üçlüsü Doğu Akdeniz’de işbirliğini artırıyor”, <http://www.milliyet.com.tr/dunya/yunanistan-israil-guney-kibris-uclusu-dogu-akdenizde-isbirligini-artiriyor-2664795> (Erişim Tarihi: 05.08.2019).

çıkartılmaları korumak adına diplomatik, siyasi ve askeri alanlarda yapmış olduğu karşı manevralar bu konudaki kararlılığını ortaya koymak adına şüphesiz önemlidir.

Bilhassa Türkiye'nin Libya ile deniz yetki alanlarını belirlemek adına 27 Kasım 2019 tarihinde imzalamış olduğu mutabakat bölgedeki dengeleri değiştirmeye yönelik kritik bir hamle olmuştur. Türkiye ve Libya arasında yapılan bu mutabakat ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının Yunanistan dışında kalan batı sınırı bir ölçüde belirlenmiştir. Libya'nın Derne-Tobruk ve Bardiyah kıyı hattından Türkiye'nin Marmaris-Fethiye-Kaş kıyı hattına uzanan deniz alanları bu iki ülkenin kıta sahanlığı olarak tespit edilmiştir. Yapılan anlaşmayla deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin Türkiye'nin önceden beri ifade ettiği ve uluslararası hukukun ilgili prensipleriyle örtüşen hukuki yaklaşımı somut bir içerik kazanmıştır. Türkiye ve Libya arasındaki deniz sınırını yaklaşık eşit uzaklık çizgisine tekabül edecek biçimde belirleyen bu anlaşma ayrıca Kıbrıs adasının batısına yönelik yapılacak yetki alanı sınırlamasında Türkiye'nin tutumunu destekler mahiyette olmuştur. Öte yandan Doğu Akdeniz'de ortay hattın ters tarafında kalan Yunan adalarına uluslararası hukukun ilgili kuralları gereği kara suları dışında deniz yetki alanı verilemeyeceğine ilişkin Türkiye'nin ortaya koyduğu tutum bu mutabakat ile devam ettirilmiş ve Libya tarafından da kabul görmüştür. Böylece Türkiye, deniz yetki alanlarına ilişkin maksimalist bir tutum sergileyen Yunanistan ve GKRY'nin oldubittiye dayanan tek taraflı adımlarına müsaade etmeyeceğini göstermekle kalmamış söz konusu bölgede yapacağı doğal kaynak arama ve işletme faaliyetlerine meşru bir zemin kazandırmıştır. Ayrıca Libya ile yapılan mutabakatın devreye girmesi Türkiye'yi bir anlamda "bypass" eden EastMed projesini de perdelemeye yönelik önemli bir adım olmuştur. Nitekim Doğu Akdeniz'den çıkarılacak doğal gazın Avrupa ülkelerine taşınmasını öngören EastMed boru hattının geçeceği güzargahın, Türkiye'nin Libya ile belirlediği deniz yetki alanı ile çakışması projenin işlerliğine gölge

düşürmüştür.⁸⁴ Bu yönüyle Libya mutabakatı Doğu Akdeniz’deki tarafları müzakere yapmaya zorlamış ve hakkaniyete dayalı ortak bir çözüm süreci başlatılmasına kapı aralamıştır. Sonuç itibariyle son dönemde Libya ile yapılan mutabakatın Türkiye açısından ilerleyen süreçlerde olumlu yansımaları olacağını tespit etmekle beraber Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de çıkar ve güvenliğini teminat altına alması ve bölgede oluşan denklemi tam anlamıyla lehine çevirebilmesi adına kısaca şu stratejik öneriler ortaya konulabilir:

- 1- Her şeyden önce Türkiye’nin Doğu Akdeniz konusunda içinde bulunduğu yalnızlığı bertaraf etmesi ve bir anlamda kendisine karşı oluşturulan cepheyi içeriden bölme yönünde adımlar atması gerekmektedir. Bu noktada Libya mutabakatını daha ileriye taşımak adına bölgede çok taraflı ve proaktif bir enerji diplomasisi geliştirmesi elzemdir. Her ne kadar Doğu Akdeniz konusunda Türkiye’nin önünde bulunan diplomatik seçenekler sınırlı görünse de, başta Lübnan, Suriye ve Mısır olmak üzere bölge ülkeleri nezdinde diplomatik girişimlerde bulunulabilir. Türkiye’nin karşısında oluşan cephe her ne kadar geniş görünse de, birçok çelişki ve çatışmayı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada, Lübnan-İsrail uyuşmazlığı, Arap dünyası ile İsrail arasındaki çelişkiler ve Müslüman Kardeşler siyasetiyle bağlantılı olarak Mısır ve Suriye’yle olan ilişkiler ve son olarak da Rusya ve ABD’nin bölgede farklılaşan tutumları Türkiye’nin önündeki manevra alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.
- 2- Doğu Akdeniz’de GKRY, İsrail, Mısır, Lübnan gibi kıyıdaş ülkelerin ikili anlaşmalarla MEB belirlemesi Türkiye’yi adeta kendi kıyılarına hapsedilme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Nitekim Yunanistan’ın Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak Mısır, Libya ve GKRY ile sınırlandırma anlaşması yapma çabası Türkiye’yi Antalya

⁸⁴ Türkiye ve Libya arasında imzalanmış olan mutabakatın deniz yetki alanları ve Doğu Akdeniz enerji denklemi açısından doğurduğu sonuçlar noktasında değerli görüşlerini benimle paylaşan Doç. Dr. İsmail Şahin’e teşekkür ederim.

Körfezine sıkıştırma niyetinin en açık göstergesidir. Son yıllarda denizlerdeki egemenlik alanlarını korumak adına Türkiye'nin "Mavi Vatan" söylemi çerçevesince Libya ile yaptığı mutabakat, Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği Deniz Kurdu (2019) tatbikatı ve bölgede Türk Deniz Kuvvetlerinin eşliğinde gerçekleştirdiği arama ve sondaj faaliyetleri Türkiye ve KKTC'nin menfaatlerini korumak adına şüphesiz önemli adımlar olmuştur. Ancak, Türkiye'nin bölgedeki denklemini tam anlamıyla değiştirebilmesi için kararlı fiili adımlar atması gerekmektedir. Bu noktada Türkiye'nin deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik Libya ile yapmış olduğu mutabakatı diğer kıyıdaş ülkelerle genişletmesi ve Doğu Akdeniz'de oluşturacağı münahasır ekonomik bölgenin harita ve koordinatlarını BM nezdinde deklare ederek ilan edilmesi önemli bir adım olacaktır. MEB ilanı açısından bakıldığında, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de muhatabı olarak beş kıyıdaş devlet öne çıkmaktadır: GKRY, Yunanistan, Suriye, Mısır ve Libya. Bu noktada Mısır, İsrail ve Lübnan'ın Türkiye ile yeni bir anlaşma akdetmesi durumunda daha geniş deniz yetki alanlarına sahip olacaklarını ilgili ülkelerin devlet ricaline ve kamuoylarına etkin bir şekilde anlatılması elzemdir. MEB ilanında bilhassa Libya ile birlikte Mısır'ın da esas alınması ve bu ülke ile sınırlandırma anlaşması yapılması önemli bir hamle olacaktır. Zira bu hususta birçok uzmanın ifade ettiği gibi Anadolu ile Afrika kıyıları arasındaki deniz yetki alanlarının ortay hatta dayanacak şekilde bir anlaşma ile belirlenmesi bölgedeki mevcut denklemini temelinden sarsacaktır.⁸⁵

- 3- Bölgede Türkiye aleyhine şekillenen askerî ittifaklar ve siyasi gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin gerekirse Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı harekâtında olduğu gibi fiili durumlar yaratılması bölge denklemindeki yerini güçlendirecektir. Bu noktada Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki askerî gücünü tahkim

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Cihat Yayıcı, Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2019.

etmesi ve Uluslararası Hukuk ve kendi savunma hakkı çerçevesince yeni fiili durumlar yaratarak KKTC’de müşterek bir deniz-hava üssü açması Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğindeki pazarlık gücünü artıracaktır.

- 4- Son olarak bölgede etkin aktörlerden biri olmayı amaçlayan Türkiye için Doğu Akdeniz’de yürütmekte olduğu arama ve sondaj faaliyetlerine kararlılıkla devam etmesi hayati önem taşımaktadır. Nitekim Türkiye’nin bölgesinde hatırı sayılır bir rezerv keşfetmesi hem uluslararası enerji devlerinin dikkatini çekecek, hem de bölgede oluşan enerji iş birliği anlaşmalarına Türkiye’nin de dâhil edilmesinin önünü açacaktır. Bu çerçevede Türkiye’nin sondaj faaliyetlerine hız vermesi ve enerji üretimi alanında uluslararası partnerler bulması gerekmektedir. Uzun süredir ABD ve AB ile olan sorunlu ilişkiler ve bu her iki gücün de Türkiye’yi dışlayan bölgesel blokta yer alması sebebiyle Rusya ve Çin Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki rekabette yanına çekebileceği önemli aktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Lakin Türkiye’nin dış politikada giderek Rusya ile birlikte hareket etmesinin yaratacağı riskler de ayrıca iyi değerlendirilmeli ve Batı ile olan iş birliği olanaklarının da tamamen kapatılmaması gerektiği unutulmamalıdır.

Sonuç

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kavşak noktasında bulunan Doğu Akdeniz, tarih boyunca bölgesel ve küresel ölçekli güç mücadelelerine ve jeopolitik çekişmelere ev sahipliği yapan bir coğrafya olmuştur. Önemli göç ve ticaret yollarını bünyesinde barındıran Doğu Akdeniz bölgesi, 20. yüzyılın başından bu yana hidrokarbon jeopolitiği açısından stratejik değere haizdir. Bilhassa zengin hidrokarbon rezervlerine sahip Orta Doğu ve Kafkasya coğrafyasına olan yakınlığı hasebiyle bir enerji nakil koridoru vazifesi gören Doğu Akdeniz, 2000’li yıllardan günümüze bölgede hidrokarbon rezervlerinin varlığının kanıtlanmasıyla önemli bir enerji merkezi olma potansiyeli kazanmıştır. Doğu Akdeniz, bölge ve bölge dışı devletlerin de müdahil olduğu ve hibrid mücadelelerin yaşandığı bir coğrafya konumuna

gelmiştir. Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan bu yeni enerji jeopolitiği her ne kadar kıyıdaş ülkeler için bir dizi ekonomik fırsatlar sunuyor olsa da bölgesel güvenlik açısından kırılğan bir zemin yaratmıştır. Son yıllarda bölgede yeni enerji kaynaklarının keşfi, yapılan sismik araştırmalar, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uyuşmazlıklar ve Suriye ve Irak meselesi sadece bölge ülkeleri açısından değil başta ABD, Rusya ve AB olmak üzere küresel güçler açısından da siyasî gerilimin ve rekabetin yoğunlaştığı yeni bir dönemin habercisi olmuştur.

Türkiye ve KKTC özelinde değerlendirildiğinde, Doğu Akdeniz’de yaşanan mevcut gelişmeler Türkiye’nin ve Kıbrıs Türklerinin uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve menfaatlerini doğrudan tehdit eden bir mahiyet kazanmıştır. GKRY-Yunanistan-İsrail ekseninde şekillenen Türkiye karşıtı koalisyon, ABD ve AB’nin desteğini de alarak Türkiye’yi ve Kıbrıs Türklerini Doğu Akdeniz’de adeta yok sayan senaryo ve projeler geliştirmektedir. Son yıllarda Türkiye-ABD, Türkiye-AB, Türkiye-İsrail ve Türkiye-Mısır arasındaki politik uyuşmazlıkların da fırsat olarak değerlendirildiği bu konjonktürde Türkiye, Doğu Akdeniz’de yalnızlaştırılma ve çevrenleme politikasıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Özellikle son 10 yılda bölgede tedrici olarak şekillenen Türkiye karşıtı koalisyon, Türkiye’yi ve Kıbrıs Türklerini Doğu Akdeniz’de oluşan yeni enerji denkleminin dışında bırakmaya matuftur. ABD ve AB gibi bölge dışı aktörlerin fiili desteğini alan Yunanistan ve GKRY hakkaniyet, orantısallık ve coğrafyanın üstünlüğü ilkelerine aykırı olarak deniz yetki alanlarını belirleme cihetine gitmiştir. Yunanistan’ın Ege’de ve GKRY’nin de Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuka aykırı şekilde deniz alanlarını belirleme çabası Türkiye’yi adeta Antalya Körfezi’ne sıkıştırmayı hedeflemektedir. Yine Mısır, Yunanistan ve İsrail öncülüğünde kurulan ve uzun vadede bölgesel enerji ittifakına dönüştürülmek istenen Doğu Akdeniz Gaz Forumu esasında bölgedeki en önemli aktörlerden biri olan Türkiye’yi ve dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunu oluşan enerji denkleminin dışında bırakmaktadır.

Tüm bu gelişmelerin farkında olarak Türkiye’nin hem BM nezdinde yapmış olduğu siyasî girişimler, hem de arama ve sondaj faaliyetleri kapsamında yapmış olduğu karşı manevralar şüphesiz Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin uluslararası hukuktan kaynaklanan

meşru haklarını korumaya yöneliktir. Son yıllarda Doğu Akdeniz’de arama ve sondaj faaliyetlerine ivme kazandıran Türkiye, kendisinin ve Kıbrıs Türklerinin uluslararası hukuktan doğan meşru haklarını korumakta kararlı olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, 2011’de KKTC ile yapılan kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması ve Kasım 2019’da Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin imzalan mutabakat diplomatik sahada Türkiye’nin elini kuvvetlendiren adımlar olmuştur. Ancak bölgede şekillenen mevcut enerji denklemi değerlendirildiğinde Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikanın tam anlamıyla beklenen sonuçları doğurduğunu söylemek şu an için zor görünmektedir. Nitekim Türkiye’nin bölgede oldu-bittiye izin vermemek ve tek taraflı hamlelerin önüne geçmek adına izlemiş olduğu politika kısa vadede bir çözüm gibi görünse de, Türkiye’nin bölgedeki denklemi değiştirecek kararlı fiili adımlar atması ve deniz yetki alanlarının paylaşımı ve enerji kaynaklarının yönetimi hususunda çok paydaşlı ve proaktif bir diplomasi yürütmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye’ye düşen bir anlamda kendisine karşı oluşturulan cepheyi içeriden bölme yönünde adımlar atması olacaktır. Türkiye’nin önünde bulunan diplomatik seçenekler her ne kadar sınırlı görünse de Lübnan, Mısır, Suriye ve Filistin gibi bölge ülkeleri nezdinde diplomatik girişimlerde bulunulabilir. Bu noktada Libya’daki parçalı siyasi yapı, Arap dünyası ile İsrail arasındaki çelişkiler ve Müslüman Kardeşler siyasetiyle bağlantılı olarak Mısır ve Suriye’yle olan ilişkiler ve son olarak da Rusya ve ABD’nin bölgede farklılaşan tutumları Türkiye’nin önündeki manevra alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki askerî gücünü tahkim etmesi ve Uluslararası Hukuk ve kendini savunma hakkı çerçevesince daha aktif bir politika izleyerek KKTC’de müşterek bir deniz-hava üssü açması Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğindeki pazarlık gücünü artıracaktır. Son olarak Doğu Akdeniz’de yürütülmekte olan arama ve sondaj faaliyetlerine kararlılıkla devam edilmesi Türkiye için önem taşımaktadır. Nitekim Türkiye’nin bölgesinde hatırı sayılır bir rezerv keşfetmesi hem uluslararası enerji devlerinin dikkatini çekecek, hem de bölgede oluşan enerji iş birliği anlaşmalarına Türkiye’nin de dâhil edilmesinin önünü açacaktır.

Summary

Due to its geographical location, the Eastern Mediterranean, which is at the crossroads between Asia, Africa, and Europe, has had a central position on east-west trade, transportation, migration, and energy transmission routes throughout history. The region, located at the intersection of three great continents and many civilizations, has hosted the most important port cities of the Silk Road and carried the richness of the East to the West for centuries. Because of all these features, the region has served as a centre of world trade and transportation throughout the historical period that lasted until the First World War and has become the area of struggle for many European powers, especially England, Netherlands, France, Spain, and Portugal. The Eastern Mediterranean has become the scene of a hydrocarbon struggles since the end of the 19th century. In addition to being an important starting point and energy transmission corridor for transporting oil and natural gas reserves especially from the Middle East to Europe, the region has served as an alternative route for the transportation of hydrocarbon resources of the Caspian region to Europe. In recent years, the discovery of the natural gas and oil reserves in the Eastern Mediterranean and especially off the coast of Cyprus, and drilling activities carried out by the riparian states and international actors have resulted in new balances in the Eastern Mediterranean energy geopolitics.

Seabed hydrocarbon reserves discovered in the Eastern Mediterranean have increased the geopolitical importance of the region and have made it the focal point of global and regional power struggles. Especially since the second half of the 2000s, the discoveries made by countries neighbouring the Mediterranean and transnational oil companies have turned the Eastern Mediterranean into a potential energy production centre as well as being an energy corridor. However, instead of providing solutions to the existing problems and laying the ground for the formation of regional cooperation, the discovery of hydrocarbon reserves has also exacerbates the political tensions in the region. The discovery of hydrocarbon reserves has brought about a region-wide struggle for the sharing of the marine space and thus energy resources, and with the involvement of non-regional actors in this struggle, the

Eastern Mediterranean has become a “hot spot” like the Strait of Malacca, the poles, East Africa, and the Caucasus.

The discovery of hydrocarbon reserves, which provides a series of opportunities for the provision of energy security and which could constitute an important ground for compromise in the context of the Cyprus problem, has rather resulted in the deepening of the problems and the emergence of new threats and areas of struggle especially for Turkey. The anti-Turkish coalition, which has been formed gradually in the region, especially in the last 10 years, aims to isolate Turkey and Turkish Cypriots from the Eastern Mediterranean energy equation. The explicit attitude taken by the EU and the USA in favour of the GCASC-Greek-Israeli alliance has been aimed at externalizing Turkey not only in terms of the sharing of energy resources but also in the transfer of resources. Being aware of all these developments, Turkey's political initiatives within the UN and the countermeasures it has taken within the scope of exploration and drilling activities are undoubtedly aimed at protecting the legitimate rights of Turkey and Turkish Cypriots arising from international law. However, considering the current energy equation shaped in the region, it seems difficult to say that the policy that Turkey has followed in the Eastern Mediterranean until now has produced exactly the expected results. For this reason, Turkey should immediately eliminate its loneliness in the Eastern Mediterranean and take further steps to divide the front created against it from the inside. At this point, the fragmented political structure in Libya, the contradictions between the Arab world and Israel, and the relations with Egypt and Syria in connection with the policy of the Muslim Brotherhood, and finally the differentiating attitudes of Russia and the USA in the region are the areas of manoeuvre for Turkey. In parallel, Turkey needs to take decisive concrete steps to change the energy equation in the region and to carry out multi-stakeholder and proactive diplomacy in the sharing of maritime jurisdiction and management of energy resources. At this point, increasing its presence in Cyprus by creating actual situations, declaring the Exclusive Economic Zone (EEZ) in the Eastern Mediterranean, and signing a limitation agreement with the riparian countries will be steps that can strengthen Turkey's hand.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz: Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*, N. Erkurt (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2015.
- BROODBANK, Cyprian, *The Making of the Middle Sea: A History of the Mediterranean from the Beginning to the Emergence of the Classical World*, Thames and Hudson, London, 2013.
- GIBSON, Martin, *Britain's Quest for Oil: The First World War and the Peace Conferences*, Helion & Company Limited Solihull, 2017.
- HORDEN, Piregrine ve PURCELL, Nicholas, *The Corrupting Sea: A study of Mediterranean History*, Blackwell, Malden, 2000.
- OLGUN, E. Mustafa, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", Necdet Basa (ed), içinde *Kıbrıs'ta Son Söz Söylenmedi*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2016.
- PRESCOTT, Victor ve SCHOFIELD, Clive, H. *The Maritime Political Boundaries of the World*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2005.
- TAMÇELİK, Soyalp., KURT, Emre., "Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs". Hasret Çomak (ed.), içinde *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 3)*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, 2014.
- TZIAMPİRİS, Aristotle, "The New Eastern Mediterranean as a Regional Subsystem" Spyridon N. Litsas ve Aristotle Tziampiris (eds.), içinde *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, Springer, Cham, 2019.
- ÜNAL, Mesud, *Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz'de Küresel Hamleler – 1*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2015.
- YAYCI, Cihat, *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2019.

Makaleler

- EDIGER, Volkan Ş., DEVLEN, Balkan, BİNGÖL McDonald, Deniz "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği". *Uluslararası İlişkiler*, 2012, 9 (33), s.73-92.
- ERDOĞAN, L. Tufan "Büyük Ortadoğu Projesi Çerçevesinde Petrolün Yeniden Dağılımı". *EMO Enerji Dergisi*, 2007, sayı.3, Eylül, s.82-84.
- ERGÜVEN, N. Sarp, "Karadeniz'de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, 63(2), s.309-328.
- KARAGİANNİS, Emmanuel "Shifting Eastern Mediterranean Alliances", 2016, *Middle East Quarterly*, 23(2), s.1-11.
- OĞURLU, Ebru, "Natural Gas in the Eastern Mediterranean: Means of Regional Integration or Disintegration?", *Journal of Social Sciences*, 2017, 8(1), 35-49.
- ÖRNEK, Serdar ve MIZRAK, Baransel; "Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları", *Bilge Strateji*, 2016, 8(15), s.13-32.
- PAMİR, Necdet, "Doğu Akdeniz; Kıbrıs ve Doğal Gaz", *Bütün Dünya*, Sayı: 2017/3, s.51-57.
- YAYCI, Cihat, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, 2012, 4(6), s.1-70.

Raporlar

- BALKAŞ, Özer, “Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika”, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, Ankara, Mart 2019.
- BECCARO, Andrea. ve MAASS, Anna Sophie, “The Russian Web in the Mediterranean Region”, ISPI, Milano, Şubat 2017.
- DELOITTE, “Oil and Gas in Cyprus: Where Potential Lies”, Deloitte Limited, Nicosia, 2018.
- EL-KATİRİ Laura ve EL-KATİRİ Mohammed, “Regionalizing East Mediterranean Gas: Energy Security, Stability, and The U.S. Role”, Strategic Studies Institute, Pennsylvania, Aralık 2014.
- GÖZÜGÜZELLİ, Emete, “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler”, ORSAM, Ankara, 2019.
- GÜREL, Ayla. ve LE CORNU, Laura, “Turkey and Eastern Mediterranean Hydrocarbons”, Global Political Trends Center Publications, İstanbul, 2013.
- GÜREL, Ayla., Mullen Fiona, Tzimitras, Harry, “The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios”, Prio Cyprus Centre, Oslo, 2013.
- KARAGÖL, Erdal, ve ÖZDEMİR, B. Zeynep “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü”, SETA, Ankara, 2017.
- MEVLÜTOĞLU, Mehmet Arda, “Doğu Akdeniz’in Yeni Enerji Jeopolitiğinde Bölge Ülkeleri Deniz Güçlerinin Yeri ve Etkisi”, BILGESAM, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Çağatay. “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi”, SETA, Ankara, Ocak, 2018.
- POWER, Susan, “Annexing Energy: Exploiting and Preventing the Development of Oil and Gas in the Occupied Palestinian Territory”, Al-Haq, Ramallah, Ağustos 2015.
- ŞAHİN, İsmail, “Doğu Akdeniz’de Enerji Çatışması ve İşbirliği”, ORSAM, Ankara, Ocak 2019.
- TAGLIAPIETRA, Simone (2017) “Energy: a Shaping Factor for Regional Stability in the Eastern Mediterranean?”, Directorate General for External Policies Report No: PE578.044, European Parliament, Belgium, Haziran, 2019.
- ÜSTÜN, Nazlı, “Doğu Akdeniz’de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi”, Konya Ticaret Odası, Konya, Ocak 2016.

İnternet Kaynakları

- AB Haber, “ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi 2019 Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Enerji İşbirliği Yasa Tasarısını Onayladı”, <https://www.abhaber.com/abd-senato-dis-iliskiler-komitesi-2019-dogu-akdenizde-guvenlik-ve-enerji-isbirligi-yasa-tasarisini-onayladi/>, (Erişim Tarihi: 15.07.2019).
- Arabianbusiness, “Eni’s Zohr Gas Field Could See Egypt End Imports by 2019”, <https://www.arabianbusiness.com/energy/389798-enis-zohr-gas-field-could-see-egypt-end-imports-by-2019>, (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- Aydınlık, “Fransız Donanması Kıbrıs’a Yerleşiyor”, <https://www.aydinlik.com.tr/fransiz-donanmasi-kibris-a-yerlesiyor-dunya-mayis-2019-1>, (Erişim Tarihi: 15.07.2019).
- BBC, “Doğu Akdeniz-AB’den Türkiye’ye Yaptırım Kararı: Üst Düzey Temaslar ve Hava Taşımacılık Anlaşması Müzakereleri Askıya Alınacak”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48998919>, (Erişim Tarihi: 20.07.2019).

- CHOSSUDOVSKY, Michel, “War and Natural Gas: The Israeli Invasion and Gaza’s Offshore Gas Fields”, <https://www.globalresearch.ca/war-and-natural-gas-the-israeli-invasion-and-gaza-s-offshore-gas-fields/11680>, (Erişim Tarihi :25.08.2019).
- CYPRUSMAIL “UK Spent Over £300m Maintaining Cyprus Bases Over Five Years”, <https://cyprus-mail.com/old/2019/03/01/uk-spent-over-300m-maintaining-cyprus-bases-over-five-years/>, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
- CyprusScene, “Consortium Declares Cyprus Gas Find Commercially Viable”, <https://cyprusscene.com/2015/06/10/consortium-declares-cyprus-gas-find-commercially-viable/>, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
- DEMİRCİ, Mehmet Cem, “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki sondaj faaliyeti Rusya ile ilişkilerini nasıl etkiler?”. <https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-rusya-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019).
- Egypt Energy, “BP buys 25% stake in Eni’s Nour concession offshore Egypt”, <https://energyegypt.net/bp-buys-25-stake-in-eni-nour-concession-offshore-egypt/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019).
- ERANDAÇ, Bülent, “Doğu Akdeniz’deki Oyunların Deşifresi”, <https://www.sde.org.tr/bulent-erandac/genel/dogu-akdenizdeki-oyunlarin-desifresi-kose-yazisi-9695>, (Erişim Tarihi: 17.07.2019).
- GÖZLER, Muhittin, “Doğu Akdeniz’de Paylaşılmayan Kaynaklar”, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 17 Aralık 2014. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-veenerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/17/7927/dogu-akdenizdepaylasilamayan-kaynaklar>, (Erişim Tarihi: 17.08.2019).
- HENDERSON, Simon, “Cyprus Gas Discovery Could Be an East Mediterranean Game-Changer”, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/cyprus-gas-discovery-could-be-an-east-mediterranean-game-changer>, (Erişim Tarihi: 05.07.2019).
- JAAFARİ, Shirin “Russia’s naval base in Syria has decades of history”, <https://www.pri.org/stories/2015-10-06/russias-naval-base-syria-has-decades-history>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- KARAGÖL, Erdal, “Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de Dışlama Forumu”, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/erdaltanaskaragol/turkiyeyi-dogu-akdenizde-dislama-forumu-2052209> (Erişim Tarihi: 04.08.2019).
- KARAGÖL, Erdal “Doğu Akdeniz Gaz Forumu ne anlam ifade ediyor?”, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/erdaltanaskaragol/dogu-akdeniz-gaz-forumu-ne-anlam-ifade-ediyor-2049109> (Erişim Tarihi: 04.08.2019).
- Milliyet, “Yunanistan-İsrail-Güney Kıbrıs üçlüsü Doğu Akdeniz’de işbirliğini artırıyor”, <http://www.milliyet.com.tr/dunya/yunanistan-israil-guney-kibris-uclusu-dogu-akdenizde-isbirligini-artiriyor-2664795>, (Erişim Tarihi: 05.08.2019).
- Petroleum Economist, “Egypt’s gas gold rush”, <https://www.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2019/egypts-gas-gold-rush>, (Erişim Tarihi: 01.08.2019).
- SAGSEN, İlhan “Yeni bir kriz ve mücadele alanı: Doğu Akdeniz”, <https://tr.euronews.com/2019/05/23/gorus-yeni-bir-kriz-ve-mucadele-alan-dogu-akdeniz>, (Erişim Tarihi 24.06.2019).

Sputnik, “ABD Dışışleri: Doğu Akdeniz Bizim Açımızdan Stratejik Öne Sahip”, <https://tr.sputniknews.com/abd/201906081039275561-abd-disisleri-dogu-akdeniz-bizim-acimizdan-stratejik-oneme-sahip/>, (Erişim Tarihi: 26.06.2019).

TELCİ, İsmail Numan, “Doğu Akdeniz’de Enerji Rekabetinin Geleceği”, <https://www.setav.org/dogu-akdenizde-enerji-rekabetinin-gelecegi/>, (Erişim Tarihi 05.06.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, No: 43, 11 Şubat 2018, “GKRY’nin Doğu Akdeniz’deki Hidrokarbon Faaliyetleri Hk. “http://www.mfa.gov.tr/no_-43_-gkrynin-dogu-akdenizdeki-hidrokarbon-faaliyetleri-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi 08.06.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, No: 400, 29 Aralık 2017, “GKRY’nin Doğu Akdeniz’deki Hidrokarbon Faaliyetleri Hk.” http://www.mfa.gov.tr/no_-400_-gkrynin-dogu-akdenizdeki-hidrokarbon-faaliyetleri-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 08.06.2019).

USGS, (2010a). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, Fact Sheet 2010-3014, Mart 2010.

USGS, (2010b). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean, Fact Sheet 2010-3027, Mart 2010.

Voice of the Island, “Doğu Akdeniz’de Enerji Denklemi- Analiz”, <https://www.voiceoftheisland.com/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-analiz/159201/>, (Erişim Tarihi: 28.06.2019).

Bildiriler

ACAR, Işıl ve YILMAZ, Mutlu. “Doğu Akdeniz Kıta Sahaneli Sorunlu Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı”, *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 3-6 Ekim 2018, Ankara.

